

ENARRATIO
IN DEUTERONOMIVM
CONTINENS SINGVLORVM
CAPITVLM BREVIEM SVMMAM

et concinnam dispositionem.

Reuerendo ac doctissimo viro domino Ioanne
Machabæo Alpinati, sanctæ memoriæ, pro-
fessore & doctore theologo, in re-
gia Danorum Accademia Hass-
nienfi, authore.

Quem virtus rapit in cælum pernicibus alis

Pauperies stygio mergit acerba lacte.

Impressum Londini Typis Roulandi
Hall, in Gutter lane, sub signo di-
midie Aquilæ & clavis.

1563h

REVEREN-
DO IN CHRISTO PATRI
AC DOMINO, DOMINO ED-
MUNDO LONDINENSI
EPISCOPO.

Et si diuturni luctus, tem-
poris vetustate plerūq;
consumuntur, ac mise-
riarum acerbitem dies
lenire solet: Sæuissimæ
tamen calamitatum procellæ, quibus
ecclesia Christi hætenus exagitata est,
in hac languida mundi ætate, accresce-
re potius, & vnà cum poenis dolores
augeri, quam diminui aut mitigari vi-
dentur, vt nullam dolorum leuationem
in hac extrema & squalida senectâ, bo-
næ mentes expectare possint. Recru-
descunt enim subinde tempestates,
quæ mundi & carnis fluctibus piorum
corda obruunt, excitantur praua & dis-
torta ingenia, quæ synceram religionē

a.ij.

sophis-

sophismatum prestigijs obscurant. Sa-
uiunt crudeles tyranni, & vi hunc per-
exiguum coetum delere tentant. Sa-
than odio veritatis adductus, omnes vi-
res suas profundit, vt hanc Christi tur-
bam tam varijs concussam fluctibus, in
errorum & æternæ damnationis bara-
thrum, penitus submergat.

In his summis difficultatibus, & im-
portunissimis præsentis vitæ tempori-
bus, piorum animi, ad extremam despe-
rationē adigerentur, si vel firma fiducia
misericordiam diuinā apprehendente
destituerētur, vel certam futuræ redēp-
tionis spem, non conciperent.

Ethnici, nulla diuini verbi luce illustra-
ti, intuentes generis humani deploran-
das confusiones, & ingentem naturæ
nostræ ἀταξίαν in horrendas du-
bitationes inciderunt, num Deus esset?
An res humanas curaret? Vtrum in-
certo casu, an prouidentia diuina to-
tus

tius mundi opificium administrare-
tur? Ita etiam pii omnes, cum huius vi-
tæ æumnas, & impendentes procellas
circumspiciunt, ac præsentium miseria-
rum acerbitate afficiuntur, dolore con-
tabescunt, & omni spe sublata ad de-
spirationem deturbantur. Rationis
namq; Iudicium, statuit iniquum esse,
vt boni poenis & aduersitatibus sup-
primantur, impij vero & scelerati, di-
gnitatum, honorum, & omnis prospe-
ritatis accessione floreat. Verum hic
non subsistunt pii, nec rationis dicta-
mini acquiescunt, aut fracti animis
ex statione sua discedunt, sed diuinæ
voluntati patefactæ in verbo ecclesiæ
tradito reuerenter obtemperant, quo
docentur, non ideo piorum colla,
crucis & æumnarum onere suppri-
mi, vt a facie terræ exterminentur,
aut perpetuis cum Sathana furoribus,
& inextinguibili conscientiarum igne

discrucientur : sed vt paterna admoni-
tione in viam veritatis reducantur, ex-
usciteturq; in ipsis fides, qua petant
peccatorum remissionem, & poenarum
mitigationem, ac tandem ex miserijs
suis erepti, grato pectore deum libera-
torem celebrent. Deinde aspiciunt
dulcissimas promissiones, quæ non so-
lum gratuitam gratiam, spiritus sancti
donationem, præmia futuræ vitæ offe-
runt: Verumetiam hanc turmam sub
Christo duce militantem, in æternum
permanfurā promittūt, aduersus quam
nec inferorum portæ, nec humanæ aut
dæmonum vires præualebunt. His con-
solationibus animum ægrum, & varijs
tentationibus debilitatum sancti recoli-
gunt, & huic coetui qui filiū dei ducto-
rem & gubernatorem habet se adiun-
gunt, vt & diuinarum promissionum,
ac liberatricis gratiæ participes fiant, &
vt Nazianzenus inquit. **Ζῆτὼ Νῶα**

κατωτόν ὅπως μορὸν πῖνον ἀλύσει in
domo domini habitantes, imminuentia
pericula, ac fatales calamitates euitent.
Hæc in ipso paterni operis vestibulo
præfari volui, vt nos plurimis circūsepti
aduersitatibus, & horum iniquissimorū
tēporū impetuosissimis tempestatibus
quassati, portū salutis inuestigemus, &
ad eū fractas tabulas nauigij nostri di-
rigentes, æternæ mortis & damnationis
naufragium subterfugiamus.

Verum summa diligentia præcauen-
dum est, ne in portum Sodomiticum,
immensis blasphemiarū & idololatriæ
scopulis obsitū incidamus, aut in pro-
fundam humanarum traditionum vo-
raginē imprudenter incurramus. Mul-
titudo siquidem Hypochritarū, quæ ad
hos scopulos errorum turbine allisa est,
tutum introitum & latas portuum fau-
ces ostendit, vt aduentantes ad se alli-
ciat, & in cōmune periculū pertrahat.

a.iiij.

Quare

Quare prudenter hunc salutis portum & filium dei ἐξαγογίνα & gubernatorem sequentes, a pphanis phanaticorum hominū conuenticulis discernamus, nec patiamur sceleratam pontificum & sacrificulorum turbam, dulcissimas pmissiones, ecclesiæ Christi additas, fraudulenter nobis eripere.

Sumitur autem primum discrimen a genere doctrinæ, quod in ecclesia ministerio hominum proponitur & propagatur. Voluit enim deus voluntatem suam, & arcana creationis & redemptionis nostræ consilia, miseris hominibus & æternæ damnationi destinatis, patefieri, vt paterna ipsius voluntate cognita, & consolationem pijs consequerentur, & tanta luce illustrati, ex profundissimis errorum & dubitationum tenebris emergerent.

Non dubium est, quin primi parentes, post luctuosissimum lapsum, aspicientes

cientes & suam turpitudinem, & venturæ posteritatis ingentem calamitatē, in acerbissimos dolores inciderint, quos nequaquā sustinuissent, si gratuita liberationis pmissio, continuo nō accessisset, & diuinæ maiest. paterna bonitas, abiectos recipiens, damnatos iustificans, peccatorum foeditate contaminatos, coelesti luce illustrans, non innotuisset.

Quanta vero barbaries, & quā horrendæ dubitationes in mentibus hominū exortæ sint, cū extincta verbi diuini luce, somnia & nugas amplecterētur, declarāt omniū temporū historiæ. Admiramur quidē merito præstantia philosophorum ingenia, quorum beneficio, vniuersas philosophiæ disciplinas ornatas & illustratas habemus: Ea tamen in ijs desideramus, quæ præcipua sunt, & ad immortalē ac coelestem beatitudinem acquirendam, necessario requiruntur.

Has tristissimas mentium humana-

a.v.

rum

rum tenebras, & obscuram caliginem,
qua ingenia nostra obfusca sunt, di-
uini verbi splendor abstergit, vt non so-
lum noticiæ naturales illustriores red-
dantur, sed quod longe maius & excel-
lentius est, corda nostra multis errori-
bus obtenebrata illuminentur, & in sa-
lutis viam pedes nostri deducantur. hac
etiam cœlestis verbi luce, veritatem in-
quirentes, grauissimas in religione con-
trouersias diiudicam⁹, sectas discernim⁹
& an spiritus ex deo sint, probamus.

Manicheorum igitur colluies, cum
falso sibi ecclesiæ titulum attribueret,
& se posteritatem Abrahamæ esse, ad quā
promissiones diuinæ pertinerent, gloria-
retur, hac infallibili demonstratione
sanctorum patrum refutabatur. Impos-
sibile est eos cœtus ecclesiam dei esse,
qui aperte oppugnant veritatem, & re-
ijciunt scripta prophetica & apostolica,
ac noua dogmata excogitant cū diuino
verbo

verbo manifestè pugnātia. Hęc demonstratio ex dicto Christi Ioh. 10. extructa est. Oves meæ vocē meā audiunt, ergo illi ad ouile Christi nō pertinēt, qui ad pastoris sui vocē aures obturant, nec vocantē audiūt, aut imperāti obtemperāt.

Quid autem de nostri temporis baalamiticis sacrificulis statuendū sit, qui huius doctrinæ autoritatē diminuūt, dignitatem violant, certitudinem labefactant, & veritatem suis mendacijs ac prestigiosis calumnijs obscurant, doctorum iudicio relinquo. Piæ certè mentes & spiritus sancti gratia illuminatæ, huius doctrinæ autoritatē diuinā esse, dignitatē reuerendam, certitudinem infallibilem, veritatem non tam simplicē & conspicuam, quam efficacem & idoneam ad simplicis veritatis cultores erudiendos informandosq3, constanter affirmant. Nec tantum a sanctæ ecclesiæ consortio excludunt, coelestis huius doctrinæ

doctrinae contemptores, sed etiam impudicos violatores, qui suis somnijs & nugis syn-
ceram religionem contaminant. Sit itaque pri-
ma & principalis sanctae atque catholicae ec-
clesiae nota, christianae religionis seu cae-
lestis doctrinae professio, ad quam ele-
ctorum coetus semper alligatus est.

Nunc ad secundam notam accedamus,
quae ab antiquitate & duratione, cum reli-
gionis, tum coetus haec dogmata ample-
ctentis ducitur. Nam ut Tertulianus in-
quit, primum quodque verissimum est. Ita etiam
religionem, quae a vetustissimis usque tem-
poribus, & ab ipso mundi exordio, in ec-
clesia sanctorum semper propagata est, ve-
rissimam esse statuimus. Nihil est enim
aut humano ingenio excogitatum, aut
mortaliu manibus constructum, quod non
vetustate consumatur. Quicquid vero
non his temporu angustijs inclusum est,
sed ab aeternitate ortum ducit, & pro-
videntia divina conservatur, nulla
vna

vnq̃ ætas abolere potest.

Plena exemplorum & ipsa vetustas
& hoc nostrum seculum est. In vniuer-
sali diluuiio, ac generis humani destru-
ctione, reseruauit deus fidelem Noah,
& posteritatem eius. Loth cum vxore &
filiab⁹ suis, ex horrenda Sodomitarū de-
lectione clemēter eripuit. Populū suū Is-
raeliticū ab educatione ex Aegipto, vsq3
ad natiuitatē dñi & seruatoris nostri Ie-
su Christi mirabiliter, inter infestissi-
morū hostiū acies, imperiorū ac regno-
rū euersiones, ecclesiarū dilacerationes,
cōseruauit. In hac autē vltima senectā,
vel maxime omnipotentis dei puiden-
tia conspicitur, in qua ecclesiam suam
aduersus Mahometarum crudelitatem,
Antichristi tyrannidem, Anabaptista-
rum furorem, & reliquarum sectarum
perniciosissimas pestes protegit.

Cōsiliū illud phariseorū sceleris & cru-
delitatis plenū, q̃ cōtra christi apostolos
coeperunt

coeperunt, Gamalielis prudentia euer-
sum est. Si enim, inquit, hæc religio non
coelestis, sed humana, nec hi homines
diuinitus vocati, sed propria temeritate
ad hoc docendi munus adducti sunt, vt
Theudas cum sua cōiuratorum multi-
tudine, breuiter extirpabuntur. Si vero
diuinitus ad prædicandam hanc doctri-
nam excitantur, humanis consilijs aut
viribus deleri non possunt. Certo igi-
tur statuamus, hanc religionem quam
proitemur, a principio mūdi ad nostrā
vsq; ætatē ministerio doctorum in ec-
clesia propagatam, perpetuo perman-
suram esse, nec sanguinolentos ponti-
ficiæ factionis satellites, aut barbarā tur-
carum gentem, aut seditiosorum hereti-
corū turbam, posse, aut ferro, aut flam-
ma vel coelestem doctrinam, vel coc-
tus eam amplectentes opprimere.

Ad has duas sacrosanctæ ecclesiæ no-
tas, accedit tertia, doctorum in religione

con-

consensus, & martyrum testimoniū, sanguine suo hanc doctrinā confirmantiū. Adhuc enim in hypochritarū & apostatarum naturis, Caininæ crudelitatis contagio inheret, nec a persequendo sanctos veritatis confessores desistunt, aut sinceram religionem abolere, aut humanis somnijs cōspurare desinunt. Consideremus superiorū temporū historias, in quibus excluso Christo, impudicā meretricē babilonicā, cum suis cucullatis & perunctis sacrificulorum turmis recepimus, quot sancti & innocentes viri dei, possessiones & facultates suas iniuste amiserunt? quot in exilium proscripti? quot ꝑ sinceræ veritatis defensione crudeliter trucidati sunt? Deū oro, ne patiatur nos a pastore & episcopo animarū nostrarū dño Iesu christo, ad cōscientiarū carnificinam, a vera & apostolica ecclesia, ad apostaticam Romanorū pontificū sectam, & scelerum

omnium

omnium ac errorum sentinā, denuo deficiere, sed vt in constanti nominis sui confessione perpetuo retineat, vt & in hac vita ipsum verè agnoscentes, æternæ beatitudinis & immortalis gloriæ participes fiamus.

Porro, de doctorum in ecclesia consensu nihil dicerem, si aduersariorum accusationes & calumniæ responsionē nō extorquerēt. Obijciunt enim nobis doctiū dissensiones, & iubēt vt doctrinæ censuram ex ministrorū controuersijs rudiores faciant. Nos quidē fatemur aliqua ex parte, verum esse quod dicūt, Docentes in ecclesia nostris opinionibus inter se dissidere: Verū cum iniustum sit ab illis nos obiurgari, qui quod in nobis vitiū reprehendunt, in eo ipsi deprehenduntur, primū, iniquum ipsorum de nobis iudiciū reijcimus, deinde non tam ad calumniarū refutationem, quā ad imbecilliorū consolationē & aduersus

uerfus cauillatores cōfirmationē, respon-
demus. Nos nequaquā in cōfortiū nostrū
admittere, qui ingenij ostentandi, aut
cōuiciādi gratia, cōtrouersias in religio-
ne excitant, aut in horrendos errores di-
labuntur, aut fundamentū fidei nostræ
evertunt. Eos vero qui nō consulto, sed
ex infirmitate delinquunt, & agnita ve-
ritate resipiscunt, quiq; retento saluati-
onis nostræ fundamēto ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ
aliter atq; aliter exponūt, tanq̃ sedicio-
sos ecclesiæ christi ciues, & veritatis ad-
uersarios non reijcere. Oporteret enim
nos eadē ratione & Pauli doctrinā vitu-
perare, eo quod cū Petro in omnib⁹ do-
ctrinæ punctis nō conueniat. Exclude-
remus etiā omnes sanctos patres, quorū
dissentientes opiniones de grauissimis
rebus, in scriptis illorum reperiuntur.

Qui ergo ppter has opinionū distra-
ctiones, nos tanq̃ hereticos & schismati-
cos, a catholicæ ecclesiæ cōsortio exclu-

b.j. dere

dere volunt, recurrant ad scripta nostrorum doctorum, in quibus cernent eandem doctrinam quam sancti patriarchae, prophetae, apostoli, & syncerioris iudicii ecclesiae patres posteris suis tradiderunt, eos miro consensu profiteri.

Hanc ob causam, volui parentis mei sanctae memoriae in quintum Moysis librum enarrationem, in publicum evulgare, ut aduersarii conferentes has enarrationunculas, quae breuiter precipuos christianae religionis articulos continent, cum summorum virorum scriptis, non solum antiquorum, sed etiam recentiorum, Lutheri, Melanthonis, Zuinglij, Oecolampadij, Bucerj, Caluini, & reliquorum doctorum, viderent, ipsum in omnibus quae ad fundamentum salutis nostrae spectant, cum illis conuenire.

Spero etiam hanc breuem & dilucidam in Deuteronomium methodum iuniores ad lectionem tam sancti dogmatis & excitatu-

excitaturam, & in explicatione locorū
difficiliorū adiuturā. Proponuntur etiā
singulorū capitū præcipui loci cōmu-
nes, vt quasi in tabula propositas habe-
ant capitū summas, & his veluti loculis
quę notatu dignissima sunt includant.

Tuz autem R. P. primitias laborum
parentis mei, duplici ratione adductus
dedicaui. Cum enim dignit. tuæ literis
reuerendo Eliensi episcopo cōmenda-
tus, & ab ipsius reuerenda paternitate,
& a grauissimo viro D. D. Pernæo ce-
leberrimi Petrensis collegij præfecto,
plurimis sum beneficijs ornatus, volui
hoc munusculo animi gratitudinē erga
T. R. P. declarare, non dubitans quin
R. P. T. hanc qualemcunq; grati pe-
ctoris testificationem æquo animo sit
acceptura. Deum opt. max. oro, vt & T.
R. P. & præstantissimis viris, qui me be-
nificijs & liberalitate prosequuti sunt,
premia pietatis amplissima, & in hac &

b. ij.

in

in futura vita reddat.

Deinde considerans, quam ad vituperandum prompti, & ad couiciandum ac reprehendendum parati sint papistæ, T.R. P. in defuncti parētis mei patronum & defensorē elegi, vt & doctrina sua quæ excellens est, refutet aduersariorū calūnias, & authoritate, quæ grauissima est, furibundos lycophantas reprimat.

Quantuis nō dubito, quin & in Germania, vbi aliquot annis apud summos viros familiariter vixit, & in Dania, cuius integritas & fides illustrissimo principi Christiano, nostri tēporis Iosix, & academix Hassniensi, annis plus minus octodecim probata fuit, & hic in Anglia, cum affinitate reuerendo patri D. Miloni Couerdalo Exoniensi quondam episcopo coniunctus fuerit, plurimos sit & patronos & innocentix suæ defensores habiturus. Tuæ tamen R.P. patrociniū expeto, ne vel veritati hic in Anglia

Anglia patronos deesse aduersarij existi-
stiment, vel reuerēdi patris D. Milonis
Couerдали patrociniū, ex affinitate ma-
gis quā veritatis amore susceptū esse sta-
tuāt. Quod reliquū est T.R.P. humili-
ter oro, vt & munusculū hoc p singula-
ri sua pietate & beneuolētia, & audaciā
meā boni consulat. Aeternus pater dñi
& seruatoris nostri Iesu christi T.R.P.
& omnes synceræ veritatis propagato-
res perpetuo cōseruet, & spiritu suo gu-
bernet, vt hortus per Paulos plantatus,
per Apollines rigatus, deo incrementū
largiente, fructus obedientiæ & pietatis
vberri mos & vtilissimos producat.

T. R. P. obseruandis.
Christianus Machabæ-
us Alpinas.

EPITAPHIVM REVE-
rendi viri, eruditione et virtute præstan-
tis D. D. Ioannis Machabæj Alpi-
natis Scoti, qui obiit in Dania
anno 1557. pridie
Nicolaj.

Quem Romana cohors patrijs extruserat oris,
Excipit hunc vlnis Dania grata suis.
Inuida virtuti sed Mors non vivere passa,
E medio summum sustulit atra virum.
Ipsa tamen remanet cœlesti sede recepta,
Mens, & perpetuis est onerata bonis.
Gnate dei cœtum sanctis doctoribus orna,
Qui te sincera cum pietate colat.

Philippus Melancton.

ENARRA-

TIO IN DEUTERONOMIVM

CONTINENS SINGVLORVM CA-

pitum breuem summam, et concin-
nam dispositionem:

Reuerendo ac doctissimo viro domino Io-
anne Macchabæo Alpinati, sanctæ me-
morix, professore & doctore theo-
logo, in regia Danorum Acca-
demia Hassniensi,
authore.

Acrorum quinq; volumi-
num, quæ vir diuinus ac
seruus in vniuersa familia
domini fidelissimus Moy-
ses, non tantum ecclesiæ
Israeliticæ, sed toti quoq;
mortalium generi scripsit
ac prodidit, quintum ordine, dignitate au-
tem & vtilitate nequaquam postremum, quod
Ebrei a primis voluminis vocibus, Elle had-
debarim, Græci a præcipuo repetitæ legis ar-
gumento, Deuteronomion nominarunt,
omnibus omnium ætatum ordinumq; ho-
minibus vtile atq; amplectendum esse di-
uina testatur commendatio, qua illud &
summis regibus in sublimi regnorum solio
sedentibus, omni diligentia reseruandum, &

A. j.

sunctis

In Deuteronomium.

cunctis totius vitæ diebus euoluendum, ac ardenti studio ediscendum serio præcipit, ut discant timere deum, & custodire verba, iura, ac statuta quæ in lege præcepta sunt.

Insuper & Moyses volumen hoc in solennissimo cuiuslibet anni remissionis tempore, vniuerso in vnum congregato populo, sacerdotes proponere iubet, quatenus, inquit, audientes, discant mandata Domini, eumque timeant & custodiant omnes sermones legis huius, ipsi & filij eorum.

Hunc itaque librum repetitæ legis, diuina voce, Regibus, Sacerdotibus, omniq; populo commendatum, totius doctrinæ cœlestis summam, & absolutam bene viuendi formam methodo aptissima continentem, nos quoque quam cōmendatissimum habeamus, arrectis auribus audiamus, cum timore ac reuerentia legamus, solidam salutaremque in Deū fidem, & debitam erga legem obedientiam, ac veram religiose colendi numinis rationē, ex hoc lympidissimo fonte hauriamus, adiuuante imbecillitatem nostram, ac corda sua gratia illustrante Spiritu sancto, sine cuius virtute ac efficacia, ad tam diuinum dogma percipiendū inidonei erimus.

GENERALIS HUIUS LIBRI
DIVISIO.

Volumen

In Deuteronomium.

Volumen hoc tres habet partes, quarum prima beneficiorum Dei in sanctos patres præstitorum repetitionem continet, qua populus suæ ingratitudinis, diffidentiae & inobedientiae, ac ineffabilis omnipotentis Dei misericordiae grauitè admoneatur, atq; ad obediendum Deo propositis mirandis liberationibus, vt ex Aegiptiorum ergastulo, ac ex manibus sæuientium tyrannorum, vt Pharaonis & aliorum, ac pœnarum generibus enumeratis, quibus impii & inobedientes a deo afflicti sunt, prouocatur. Absoluitur autem hæc prima pars quatuor prioribus capitulis.

Secunda deinceps pars legem sacram prius promulgatam denuo proponit, & fusius singula vsq; ad caput xxxi explicat.

Tertia deniq; . Moyfis exitum scælicissimum, & quæ circa illum gesta sunt, diserte vsq; ad finem libri commemorat.

CAPVT PRIMVM.

SVMMA ET DISPOSITIO CAPITIS PRIMI.

Caput hoc primo loco proponit principalem totius libri scopum, videlicet legis diuinæ explicationem, simul declarans huius explanationis locum, tempus, & authorem.

A.ii.

Pro-

In Deuteronomium.

2. Promulgatur mandatum de terra optima occupanda, patribus promissa.
3. Tertio interponitur mentio communicatae authoritatis ac partiti in plures ministerii Moyſis, ubi ostenditur quales populorū Principes, Iudices, Rectores, Doctores, ac Moderatores esse debeant.
4. Rebellionis & murmuris perfidi populi, falsis exploratorum querelis seducti & tumultuantis aduersus Deum, peccatum taxatur.
5. Seuera sed iusta tamen Dei sententia in incredulos & rebelles lata, commemoratur.
6. Ut post simulatam poenitentiam contra mandatum Dei pertinaces Israelitae in hostes temere irrumperes, deuicti sunt, declaratur.
7. Tandem, quomodo post longam in Cades morā retrorsum mandante domino redierint, ostenditur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS PRIMI.

- x. Exemplum Moyſis negocia dei & populi, sedulo ſyceriterq; curantis, admonet christiani populi Moderatores, & ecclesiarum ministros, vt pro gloria dei & subditorum salute perpetuo vigilant, & se in omnibus

Caput. i.

omnibus integros ac synceros exhibeant
omniaq3 secundum verbi diuini normam,
faciant, doceant, atq3 constituent.

Quamuis sacra dei lex hominum cordib3
sit insculpta, & scriptis insuper commendata,
oportet tamen illam docentium in ecclesia
voce & opera explanari, ne vel non recte
percipiatur, vel ipsius ignorantia & obliuio-
ne pii labantur, aut iustam impietatis ex-
cusationem reproberi habere videantur.

1. Cor. 3

Non ideo preficiuntur subditis diuina
providentia principes ac Magistratus, vt sua-
uiter ac sine cura viuentes, diuitiis, deliciis,
honoribus, ac voluptatibus comparandis
cumulandisue incumbant: sed vt suar sub-
ditorum prosperitatem anteponant, vt æquū
iudiciorum morem, & a Deo prescriptum
exerceant, honestos & pios defendant, gras-
satores, ac publicæ coniunctionis violatores,
ac Dei contemptores pœnis & vi coherce-
ant, idq3 sine vilo personarum aut ordinum
respectu.

3,

Observanda est & adoranda diuinarum
promissionum veritas, quæ fidelissime suo
tamen tempore præstantur, etiamsi increduli
se illis indignos, easq3 irritas sua peruersitate
efficiant.

4.

Ad Canonem in hoc capite prescrip-
tum, populorum Iudices ac Magistra-
tus eligendi & constituendi, nec ad hoc

5.

A.iii.

munus

In Deuteronomii

munus seclerati admittendi sunt, vel quorum vita ac mores nobis ignoti sunt.

6. Cum homines spretis promissionibus dei quaerunt humana consilia, & praesidiis mortalium confidunt neglecto deo, in varios labuntur errores, variaque peccata, & tandem ad desperationem & aeternum interitum corruunt.

7. Omnia metuunt, ac leuissimis rebus grauissime afficiuntur, qui deum nec vere timeant, nec ipsius misericordiam fide comprehendunt.

8. Priora Dei beneficia fidelibus praestita, sunt praestandorum certissima argumenta.

9. Impiorum hominum prauitas, non solum aduersum se iram Dei prouocat, sed etiam piis hominibus multis modis nocet, quapropter piis impiorum familiaritas interdicatur.

10. Non adultis tantum & usum rationis habentibus, sed etiam infantibus boni ac mali discrimen ignorantibus, fiunt & implentur diuinae promissiones: Quamobrem errare illos certum est, qui fidelium infantes Christo per baptismum inaugurari prohibent.

11. Ea est liberi arbitrii viriumque humanarum in hoc naturae statu corruptio, ut id quod Deus praecipit auersando, & id quod vetat perpetrando, diuinae voluntati perpetuo reluctentur.

12. Nec simulata infidelium poenitentia nec
in-

Caput. i.

infideles hypocritarum orationes deo placent, cuius oculi fidei sinceritatem respiciunt atq; requirunt.

EXPLICATIO TEXTVS.

Trans Iordanem) vltra Iordanem respectu situs Hierusalem, vel ad australem plagam in qua sita est solitudo. In solitudine campestri) sc3 Moab contra Hierico. Contra mare rubrum) e regione maris rubri in altera deserti parte. His circumstantiis locus describitur, in quo lex est denuo promulgata. Quadragesimo anno) sc3 egressionis ex Aegypto. Postq̃ percussit) hic describitur temporis circumstantia, quæ reducit in memoriam magnum illud dei beneficium, & celeberrimā victoriam diuinitus concessam populo Israelitico de duobus potentissimis Amorrhæorū regibus, ex quo beneficio debebant permoneri ad gratitudinem erga deū, & ad bene sperandum de futuro successu in occupanda terra Chanaan ab altera Iordanis parte. Explanare legem) id quod necessarium fuit illi multitudini, quæ vel non nata, vel virorum ætatem nondum attingebat, cum daretur lex in Horeb: Deinde pro suo officio ac pio erga populum dei zelo Moyses futuræ defectionis populi a deo præsciens, omni diligentia & studio legem inculcare voluit:

A. iiii.

12

In Deuteronomii

- Genes. 15.** In Horeb) Sinai & Horeb sunt vel duo vicini montes, vel vnius montis duo iuga, in quorum altero videlicet Sinai apparuit Moyfi in Rubo dominus: In altero scilicet Horeb data est lex. Nomina autem promiscue pro vtriusq; usurpantur. Reuertimini) circuite, seu montem gyando retrocedite ad alterum deserti latus: de hac profectioe, Genes. 15. cap. dicitur: Quarta generatione reuertentur huc. Ad Montem Amorrhæorum) per viam quæ ducit ad montana seu altiora loca Amorrhæorum. Puerunt autem Amorrhæi ex semine & linea Chanaan filii Cham, filii Noah, Gene. 10. Littus maris) scz mediterranei, quo constituitur terminus Chanaan ad occidentem. Libanus vero mons est ad septentrionem, limitem præscribens terræ Chanaan. Tradidi) certissime tradam. Deus enim qui fecit ea quæ præterita sunt, sic promissit futura, ac si præstita essent. Super quam iuravi) Genes. 12. 15. 17. 22. 26. 28. Dixi q; vobis) hæc historia diligenter describitur Exodi. 18. Nobiles) nobiles vocat honesta familia ac publica opinione celebres. Quod si difficile) Quemadmodum in negotio filiarum Salphaad, & in eo qui collegit ligna sabbatho, in eoq; qui Deum blasphemauit, factum est. Profecti de Horeb) id factum est anno secundo, mense secundo, secunda die mensis. Numeri. 10.

Summa

Caput. ii.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS SECUNDI.

Pergit Moyles in hoc secundo capite ut primo inceperat, infinita Dei erga populum beneficia commemorare: Et primo quidem repetit præceptum diuinitus datum de ferendis tribus nationibus, videlicet Idu-meis, Moabitibus, atq; Ammonitis quos sanctorum patrum causa, Deus vult terras concessas pacifice possidere, quas deuictis & expulsis Gygantibus Deus ipsis largitus est.

Deinde vero victoria de Amorrhæorum rege, & terræ ipsius occupatio breuiter declaratur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES HVIVS CAPITIS.

Ut in puniendis hominum peccatis Deus iustitiâ & equitatemq; exercet: Sic expectando lapsorum resipiscentiam & emendationem, misericors est, & longaminis: Id quod tam in lentis Israelitarum suppliciis, quam in dilata tam longo tempore infidelum ultione hoc loco manifeste ostenditur.

Tanta est diuinæ clementiæ abundantia, ut non solum piis sanctisque hominibus benefaciat, verum etiam & immeritis sanctorum patrum posteris, benigne prospiciat: quæadmodum filiis & cognatis, Abrahæ, Isaac, & Loth, licet indignis priorum antecessorum causa clementer prospexit.

Paterna prouidentia, & diuina virtute deus perpetuo adest, non tantum piis & sanctis, sed peccatoribus: sicut totis quadraginta

In Deuteronomii

annis populo Israelitico peccatori & ingrato tanq̄ dux & pater adesse dignatus est.

4. Regnorum & dominatum & omnium legitimarum possessionum totius orbis dator & conseruator Deus est, cum inter fideles, tum etiam inter incredulos, donec impleuerint peccata sua, id quod & hic locus, & Salomon ac Daniel diserte attestantur.

Proverb. 8,
Dani. 2.

5. Regnorum ac Rerumpub. excidio & euesione, perfidi & impœnitentes populi iusto dei iudicio puniuntur, vt regis Amortheorum & ipsius terræ deditio testatur.

6. Nulla hominum potentia, nulla sapientia nulla sublimitas, nulla consilia, nullæ deniq; vires deo iudicanti resistere possunt: quod in fortissimorum gigantum interitu ac deletionē palam manifestum est: quod etiam Dauid Psal. xxxii. testatur. inquit: Dominus dissipat consilia Gentium: item, non saluatur Rex per multam virtutem.

Psal. 32.

7. Gigantum destructio tam diserte hoc loco commemoratur, vt fides filiorum Israel circa dei promissionem confirmetur, & vt occurratur dubitationi, quam exploratores populo ingesserant, cum Giganteas hostium vires plus nimio prædicarent: vnde colligere possumus, nullam potentiam, sapientiam aut consilium contra dominum quicq̄ posse.

8. Nullo modo existimandum est mortuos in deserto israelitas, omnes æternaliter perisse

Caput. ii.

riisse ac damnatos esse, sed firmissime statuendum est, maximam eius multitudinis partem, Moysis, Aharonis & aliorum salutifera predicatione serio respicuisse, & ad veram poenitentiam ac fidem conuersam esse, & misericordia dei conseruatam, licet corporibus in deserto prostratis in exemplum nobis posita sit, sicut ad Corinthios & Hebræos scribitur.

1. Cor. 10.

Heb. 11.

Victoriarum omniumq; foeliciū successuū, sola dei benignitas propria & principalis est causa, qui pro sua bona & paterna voluntate aliis prosperos successus largitur, aliis iuste aufert & adimit, ut in his victoriis quibus filii Israel ornati sunt, cernitur.

9.

Seruorum dei est, cum omnibus hominibus, & quidem hostibus, in quantum possunt, pacem colere & fouere: id quod & Moyses hic suo exemplo, & Dauid Psal. 120. & Paulus ad Romanos. 12. docent.

10.

Psal. 120.

Rom. 12.

Tyranni dum prosperis successibus abutuntur, & oblatas salutis occasiones negligerenter auersantur, in perniciem & exitium precipites ruunt, cuius rei exemplum inter plurima omnium manifestissimum est, Seson Amorrhæi & Pharaonis Aegypti regis interitus in mari Rubro.

11.

EXPLICATIO TEXTVS.

Scit)

In Deuteronomi

Num. 20.

Seir) Mons est Idumeæ qui ab Esau eiusdem incola nomē accepit. Per terminos) iuxta terminos, quia non permiserunt illis transitum per suam terrā ut habetur Numeri. 20. Fratrum vestrorū) Quia Iacob ex quo Israelitæ, & Esau, ex quo Idumei genus ducunt, fratres ex iisdem parentibus prognati fuerunt: Ideo ab illis propagati populi fratres appellantur. Elath) nomen ciuitatis regni Edom, ad Mare rubrum sita. Eliongaber) nomen loci in terminis regni Edom in quo filii Israel castrametati sunt, cum egrederentur de Hebrona. Ar) principalis Moabitarum ciuitas, sita ad torrentē Arnon. Emim) Gyantes homines fuerunt, qui propriæ potentiae & fortitudinis fiducia, Dei contemptores & hominū oppressores fuerunt. Eiusmodi ante diluuiū fuere homines qui vocati sunt Nephilim, id est cadentes vel irrumpentes. Postea vocati sunt Raphaim, id est curatores, vel saluatores, vel medici. Chananei vocarūt eos Enach & Enachim, id est torquatos, Moabitæ vero Emim, ab Ema, terribilis. Idumei Horhim vel Horheos, nobiles, principes, seu liberos appellarunt. Ammonitæ vocarunt eos Zamzumim) rapaces vel pessimos, vel scelus sceletatorū, qui omnes potentia Dei victi & ab his populis deleti sunt. Zared) torrens est in deserto Moab.

SYMMA ET DISPOSITIO CAPITIS
TERTII.

Caput. iii.

Tertio capite primum, ut diuina virtute
Og victus sit. Deinde, ut Amorrhcorum
regiones duabus ac semi tribubus assi-
gnatæ sint. Tertio, ut Moyfi responsum mor-
tis accipienti, Iosua ex imperio domini sub-
stitus sit, declaratur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES
HVIVS CAPITIS,

Qui in vera fide, legitima vocationis offi-
cia quantūvis humanis viribus difficilia, præ-
stare student, nunq̃ diuina vel ope, vel con-
solatione, destituuntur. Sed semper præsentē
atq; efficacem Dei potentiam experiuntur.
quēadmodū Israelitæ deo obtēperātes, licet
respectu hostiū sint pauci, imbecilles & lōgē
inferiores: reges tamen omniū fortissimos, &
gigantes immanissimos superare potuerunt.

Securos & de sua fortitudine præsumētes,
deus ex insperato mirabiliter cōfundere ac
prosternere solet, dum aliis iniuriam vimq;
inferre moliūtur: id quod in tyranno sæuissi-
mo Og factum videre licet.

Quo diutius sua deus clementia, resipiscē-
tiā impiorū expectat, eò grauiori ultione im-
penitentes punit, ac ut ille ait, vindictæ tar-
ditatē grauitate supplicii cōpensat, cuius rei
sūt exemplo Amorrhci, qui annis. cccc. in se-
curitate floruerūt, ac postmodū penitus de-
leti sunt.

Valerius
maximus.

Ob

In Deuteronomio

4. Ob perfidiam malorum hominum impietatem aduersus deum, & suam tyrannidem quam exercent in proximos, regna, imperia, & vniuersæ respub: irreparabiliter interdum dissoluntur, & fit plerumq; ut deletis a facie terræ reprobis, bona illorum pii, deo disponente, possidenda accipiant, quemadmodum præsens historia, hostium dei possessiones piis Israelitis veris dei cultoribus celsisse cōmemorat.

5. Homines donis dei quibuscunq; præditi non sibiipsis solis cōsulare, sed aliorū vñibus ac necessitatibus succurrere ac inservire debent: id quod & Moyses suis serio præcipit, & Petrus priore Epistola cap. iiii. a christianis in primis exigit.

1. Petri. 4.

6. Duabus potissimum rebus accenditur ac fouetur humana erga deum fiducia, videlicet præteritorū beneficiorū memoria, & promissionum diuinarum certitudine, quibus ceu firmissimis munitionibus, suum Moyses successorem, armat & animat.

7. Præsentis Moysis exemplo videmus, nec omnium sanctorū preces sed illas tantū quarum spiritus sanctus author, formator, & excitator est, a deo exaudiri, nec tamen illos frustra orare, quia longe maiora, meliora, & magis salutaria accipiunt quam poscunt, deo omnia commodius disponente, quam humana infantia diiudicare nouit, iuxta illud.

Quid

Caput. iiii.

Quid oremus quemadmodum oportet, ignoramus, sed ipse spiritus pro nobis postulat, Romanos. viii, quasi diceret: ipse nos re- Rom. 8.
cte postulare & petere docet: Item, potens est Deus omnia superabundanter præstare Ephe. 3.
supra quam petimus aut intelligimus.

EXPLICATIO TEXTVS.

Basan.) Regio regni Og pascuis nemoribusq; abundans, quæ dimidiæ tribui Manasse in sorte cecidit: Argob) eiusdem regni regio est, quæ eidem dimidiæ tribui cecidit. Mons Hermon) qui aliàs Saron, aliàs Sirion, aliàs Sanir, aliàs Sion dicitur, in scriptura inclutus & nominatus, a Galaad versus Libanum extenditur. Galaad) aliàs Gilead mons egregius olim regni Amorrhæorum, postea cecidit Rubenitis, Gadditis & Manassitis in possessionem: Iabock) torrens est & terminus terræ Ammonitarum. Cenereth) lacus ille est, qui in Euangelij stagnum Genesareth dicitur. Phasga) vel Pisga, Mōs in terra Moabitarū, ad cuius radices sita est ciuitas quæ Iehosua 13 Affedoth vel Afferoth Pisga appellatur, & est in tribu Ruben. Phogor) Mons est in terra Moab in quo colebatur olim Baal, qui aliàs Baalphogor, aliàs Baalpeor dici solet, in quo monte extructum fuit phanum vel delubrum cuius hic mentio fit.

Summa

In Deuteronomi

SUMMA ET DISPOSITIO CAPIT- TIS QVARTI.

1. Quarto capite Moyses seruus dei, primo loco, populum multis argumentis ad æterni Dei cultum ac reuerentiam, & ad sacræ legis obseruantiam grauissime adhortatur.
2. Deinde, Asyla, seu refugii ciuitates assignat.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS QVARTI.

1. **N**emo frustra, vel gratis seruit Deo, qui ipsius voci auscultantibus & obtemperare studentibus magnifica pollicetur præmia, corporalia & spiritualia, quæ partim in hac, partim in futura vita redduntur: quæ omnia Moyses sub longæ vitæ, ac præclaræ terræ promissione comprehendit.
1. Tim. 6. Sic Paulus diserte testatur pietatem, habere promissiones & vitæ quæ nunc est, & futuræ: & iterum in epistola ad Corinthios hortatur, ad abundantiam in omni opere bono, certificans quod labor fidelium non sit inanis in domino. Et ad Gal. 6. inquit, bonū faciendo non deficiamus, quia tempore suo metemur non deficientes, quæ omnia merita & legis promissiones christiano tribuuntur,
- Gal. 6. non

Cap. iiii.

non quod ex se, aut per se, aut propter se, misericordiam mereantur: sed quia persona fide est accepta, accepta sunt etiam fidei opera, quia persona imputatiue est iusta, per imputationem etiam meritorum Christi sit legalium promissionum particeps.

Ut necessaria est ad salutem hominum, verbi diuinitus reuelati doctrina, utque nihil ab ea detrahi sine sacrilega impietate potest: Sic ipsa perfecta, absoluta, & integra, ad salutem sufficiens est, nihil non docens quod vel ad veram æterni numinis noticiam, cultumque, vel ad conscientie nostræ sinceritatem, acquirendam, vel ad honestæ vitæ integritatem spectare possit: ut illi nihil quod quidem ad salutem attinet, sine summa dei contumelia addi possit. Quare & per Moysen hoc loco vetat, & per Paulum selectissimum Evangelii, & gentium ministrum prohibet.

2. Timoth. 3.

2. Tim. 3.

Verbi cœlestis, quod semper in ecclesia sonare debet, author solus deus est, & autoritas non humana, sed diuina est, cuiuscunque tandem ministerio proponatur: Deus enim per eos loquitur, quos ad docendum vocat, sicut & per Moysen ac prophetas locutus est ab initio. Et Christus apostolis ait, qui vos audit, me audit. Item, non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.

3.

Math. 10.

B. i.

Idcirco

In Deuteronomii

4. Idcirco summa incumbit necessitas, tam docentibus, ut illud nec adulteratum, nec contaminatum, sed velut sermonem dei pure proponant: quam audientibus, ut illud non tanquam verbum hominum, sed sicut verum est, verbum coeleste ac diuinum suscipiant.
1. Pet. 4.
Thessa. 2.
5. Alienis exemplis & propria cuiusque experientia, ac beneficiorum dei commemoratione auocandi sunt a malo hominum animi, & ad pietatis studium intuitandi: quo docendi genere hic Moyles utitur: in quem quoque finem & omnia scripturae diuinae exempla scripta & propagata esse, Paulus ad Corin. declarat.
1. Cor. 10.
6. Summa synagogae laus, & sapientia eximia fuit, deum ex lege noscere: Christianorum vero sapientia est, Deum in Christo, per Euangelium patefacto, vera fide agnoscere. 1. Corin. 1. & 2. & 2. Corin. 5.
1. Cor. 1. 2.
2. Cor. 5.
7. Praecipua piorum parentum cura esse debet, ut recte iustituantur liberi in doctrina & disciplina domini, qui parentum loco substituuntur, ut ita humani generis societas conseruetur, & vera religio, verusque diuini numinis cultus, ad posteros propagetur. Id quod & Moyse in hoc loco efflagitat, & diuus Paulus ad Colossenses serio praecipit.
Col. 3.
8. Qui statuarum venerationem, ac cultum verbis factisue defendunt, deo manifeste aduersantur, qui in vniuersum simulachrorum culturam, imo stucturam, tanquam scelus maximum, & maiorum
8.

Cap. iiii.

lorū omniū radicem damnat ac prohibet, sic
& Sap. 14. Idola Idolorūq; cultores & fabricatores
similj pœna se puniturū de^ominatur. Sap. 14.

Ignis consumens, seu deuorans, deus hanc
ob causam dicitur: quod sui contemptores, &
sibi aduersantes velociter consumit, igneq;
inextinguibili, & verme immortalī impiorū
conscientias vehementer affligit & vrit: Ea-
dem quoq; Metaphora, Aemulator seu Ze-
lotes dicitur, quia idolorū fornicatoribus nō
parcit in die iræ suæ. Vt de Zelotypo Salo-
mon in prouerbiis ait, cap. 6. Zelus & furor
viri non parcent in die vindictæ. Prouerb. 6,

Omniū plagarū, quibus deus preuaticato-
res punit, grauissima est, qua peccata peccatis
vindicat, id fit cū in profundū peccatorū im-
pios demergi p̄mittit Baratrū, vt impleto pec-
catorū numero, grauior pœna subsequatur. 10.

Quantumuis Moyſes, legē viget, peccatū
damnāt, ac deū terribilē, metuendū & peccas-
ti vindicē, ac ultorē p̄dicat: interponit tamen
dulcissimas euangelij cōciones, vt locus ali-
quis sit pœnitentiæ, nec legis seueritate per-
terrefactæ cōscientiæ ad desperationē adigā-
tur. reuocat igitur ab errore peccatores, & sa-
lutifera euāgelij p̄dicationē cōsolatur, in-
quiens, cūq; angustiaberis & quæſieris eū. 11.

Vt lex vnū solū verū deum, credendū, colen-
dūq; p̄dicat, extra quem quicquid pro deo
colitur idolū est. Ita vnū solū legitimū ipsius 12.

B. ii. cultum

In Deuteronomi

cultum (extra quem omnis cultus commentitius & idololatrius est) prescribit & exigit: nempe ut vera fide, & sancta obedientia, iuxta verbi a se patefacti, prescriptum colatur.

EXPLICATIO TEXTVS.

Audi Israel) primum omnium requirit fidem, cum populum audire doctrinam dei hortatur, ex auditu enim fides oritur. Duobus autem precipue argumentis, ad dei reuerentiam, & legis divinæ obedientiam populum excitat. Primum a dignitate sumptum est, quod v3 lex non ab humano cerebro sit excogitata: sed ab ipso deo nobis promulgata, & patefacta. Secundum ab utili ductum est, cum propositis premiis spiritualibus & corporalibus, æternis & temporalibus, populum ad debitam legis obedientiam inuitat, quæ præmia omnem humani meriti dignitatem in immensum superant, & ex sola gratia diuinis promissionibus promissa, credentibus contingunt. Non addes) verbo dei addere aut demere, est aliter de Deo sentire aut docere, quam Deus suo verbo reuelauit. Vnde detrahunt verbo dei, qui minus credunt, sentiunt, docent præstant, quam verbum exigit aut requirit. In quo peccant Antinomi, & Anabaptistæ. Addunt vero dei verbo: primum qui praua dogmata, cum cœlesti doctrina pugnantia,

Caput. iiii.

pugnantia, quique carnales opiniones, nullum in scriptura fundamentum habentes, sed lueri, aut ventris, aut inuidie causa excogitatas, palam defendunt, suisque prestigiis ornant, ut fucum misero plebi & indoctis hominibus faciunt. Addunt deinde illi verbo dei, vel omnium maxime, qui novas leges & traditiones, conscientias hominum obligantes, quique præter verbum, cultus tanquam ad salutem necessarios instituunt. In his duobus præcipue peccant papistæ, qui toto orbi sua somnia, cæremonias, Bullas, Missas, Ieiunia, Symica, Cantiones, Tympanarum & cymbalarum strepitus, una cum aliarum traditionum infinitis Miriadibus, cum Dei verbo aperte pugnantum, impie & audaciter ecclesie etiam Christi obtruserunt. Contra hoc præceptum etiam peccant illi, qui quomodoque verbum dei, pro hominum arbitrio deprauant aut mutant. Id quod Paulus verbi adulterationem vocat. Nequaquam autem censendi sunt illi verbo Dei addere, qui veram, simplicem, ac germanam scripturæ sententiam ex ipso verbo quaerunt, & studiose retinent, eamque aliarum artium & scientiarum ac solidæ philosophiæ, ope, & ministerio illustrent, & explicant.

EXPLICATIO TEXTVS.

B. iiii.

Scito

In Deuteronomii

Scito erge Hodie)

1. Quæ hætenus in hoc capite dicta sunt, summam hoc epilogo colliguntur, in quo duo summa legis capita comprehendit. Primum quod solus Dominus Deus Israel, Vnus, Viuus & verus, in celo & in terra Deus sit, extra quem quæcunq; adorantur, figmenta sunt & detestanda Idola. Alterum quod hic verus Deus, non alio cultu quam verbo suo, & vera cordis obedientia coli velit.
- 2.

Tunc separauit Moyſes)

Altera capitis pars, quæ continet assignationem ciuitatum profugii, extra Iordanem. Ista est lex) Hæc generalis repetitio, ad totum librum pertinet, describens, quis, quid, quibus, quando & vbi, &c.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS QVINTI.

- A**bsoluta libri huius prima parte, in qua refreſcata geſtorum quorundam & multiplicium beneficiorum Dei memoria, Moyſes populum suum ad gratitudinis, & obedientie studium, prouocat. Nunc hoc quinto deinceps capite, Decalogum repetit, quem diligenter & accurate ſequentibus capitulis explicat. Hic itaq; primum recitantur decem precepta, prius in monte Horeb promulgata; Deinde legis natura atq; officium, quod
- 1.

Caput. v.

(quod est peccatum ostendere, iram dei declarare, & sauciatas conscientias perterrefacere) exprimitur. Tertio ad religiosam ob- 3.
servantiam legis populus inuitatur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS QVINTI.

1. Vtilis est, & necessaria mortalibus, diuinæ legis cognitio, quæ & discenda, & perpetua memoria retinenda est. Verum si desit implendi & obediendi studium, non modo inutilis, sed & nociua est eius cognitio. Iuxta illud. Seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens, vapulabit plagis multis. Item omnis qui audit verba mea, & non facit ea assimilabitur viro stulto. Ideo dominus Ioh. 15. ait: Si hæc scitis, beati eritis si feceritis.

2. Quia lex requirit ab omnibus, perpetuam, integram, & plenam obedientiam, idcirco nemo mortaliū iustificat: sed omnia propter inobedientiam damnat. Quāobrem peccatoribus necessaria est alia quā legis iustitia, qua non per opera, sed per gratiam, non perfectione propria, sed imputatione meritorū Christi, non littera sed spiritu, fidē, dei misericordiam apprehendentem, excitante, iustificentur, quæ iustitia imputatiua, gratuita, & Christi, quia nobis cōmunicatur per fidē, a Paulo ad Ro- Roma. 3.
manos appellatur.

. B. iiii.

Duo

In Deuteronomio

3.

Lex im-
perfecta
nostri re-
spectu dici
tur, per se
enim est
perfectis-
sima.

Duo solennia festa fecit cum hominibus deus, alterum in monte Synai, alterum in monte Syon, alterum legale, alterum euangelicum, alterum operum, alterum gratiae, alterum bonorum temporalium in terra Chanaan, alterum bonorum coelestium in aeterna vita. Prius illud verus testamentum, posterius nouum dicitur, prius antiquatum est propter imperfectionem, posterius perfectum est, & in aeternum durat. Prioris Mediator Moyles, homo tantum & seruus, posterioris Mediator Christus, deus & homo, filius & heres. Prius sanguine bruti, posterius semel, & in sempiternum, precioso sanguine Christi confirmatum est. Prioris officium erat, peccata arguere & damnare, posterioris autem gratuitam gratiam credentibus, peccatis per Christi victimam ablatis, vltro deferre, & poenitentes, iustitia Mediatoris iustos pronunciare.

4.

Lex Moyli data est cum signis ac prodigiis horrendis, et terribilibus diuinæ Maiestatis praesentia, ut praecipuum ipsius declararetur officium, quod est peccatores perterrefacere, dum peccata etiam occultissima, & longa obliuione sepulta, patefacit, arguit, & damnat, itam dei aduersus transgressores immensam ostendit, quatenus terrore ac metu a peccando retrahat, & ad obediendum Deo genus humanum compellat: quo nomine pecca-

Caput. v.

peccatoribus atq3 iniustis legem positā esse
Paulus testatur ad 1. Timoth. 1.

1. Tim. 1.

Quia lex sua ui hominem in peccati ac
promeritæ damanationis agnitionem du-
cit, pædagogus in Christum dicitur, quate-
nus scilicet reatu peccati, & sensu iræ Dei,
expauesfactam hominis conscientiam, aliam
salutis doctrinam quam legem, & alium ser-
uatorem quam Moysen, quærere impellit
ad Gall. 3.

5.

Gal. 3.

6.

Tam est humanis affectibus contraria lex
Dei, ut nemo sine spiritu sancto, vel ipsam
legem verè amare, vel acri studio incumbe-
re possit, ut legi satisficiat. Vnde hic dicit ad
Moysen Deus, quis dat ut talem habeant
mentem. Id quod in humanis viribus situm
non est. Quamobrem orandus est serio De-
us per filium, ut impartire velit spiritum
sanctum qui corda renouet, & amorem ad
studium sacræ legis in mentibus nostris ac-
cendat, qui vires & bene operandi faculta-
tem addat, qui animum in infirmis exusci-
tet, eosq3 aduersus peccati potentiam, Satha-
næ astutiam, carnis imbecillitatem, corrobo-
ret: Sic David orat inquiring, Cor mūdū in me
crea Deus, & spiritū nouū innoua in visceri-
bus meis. Ac ne quis petendo diffidat eum
spiritum petentibus pollicetur Christus
Luce. xj.

Psal. 101.

Luce. 11.

B. v.

Summa

In Deuteronomii

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS SIXTI.

- I.** **S**exto capite Moyses: primum adhortatur
in genere populū, ad præstandā præceptis
diuinis obedientiam. Deinde primū De-
2. calogi præceptum exponens, fidē informat,
Synceram & constantem dei dilectionem
præcipit, timorem, pietatem, & cultum nu-
mini dignum requirit: idololatriam, diuinæ
maiestatis tentationem, ingratitude, &
beneficiorū dei obliuionē, seuerissime pro-
hibet. Insuper quoq; doctrinam & mandata
domini perpetua meditatione, ac memoria
retineri, & ad posteros transmitti, ac diligen-
ter commendari, iubet.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS SIXTI.

- 1.** Lex dei spiritualis est, & interni hominis
renouationem primum ac potissimum exi-
Rom. 7. git. Rom. 7. quam fructus digni sequuntur.
2. Requirit enim eam naturæ perfectionē
ac puritatem, quam habuit natura, imagini
dei assimidata ante lapsum, vt scz luceat vera
dei notitia in mente, vt ardeat sincera dei
dilectio, vt sanctus dei timor homines a pec-
cando cohibeat, vt homo perpetuo deū co-
lendi studio teneatur, vtq; assidua verbi dei
meditatione occupatus, ipsū celebret, & illi
gratus ac acceptus sit.

Voi-

Caput. vi.

: Vniuersi amoris fidelium obiectum, & finis vltimus deus esse debet, vt nihil supra deum, vel sine deo diligatur, sed vt omnia in deo, & propter deum amentur.

3.

Et si timor seruilis non consistat cum vera dei dilectione, timor tamen filialis (quē scriptura sanctū vocat) ipsius dilectionis dei fructus & comes est, per quem sic solus deus timetur, vt caueamus ne vel contra ipsius bonitatē peccetur, vel sacrilega aliqua, aut prohibita veneratione colatur, de qua dicit Esai.

4.

Esai. 8.

as, cap. 8. Dominū exercituū sanctificate, ipse vester timor ac pavor sit. & Christus Luce 12. Nolite ait, timere eos qui occidūt corpus &c.

Luce. 12.

Quamuis aliis ex libera charitate, aut conditionis necessitate, seruiendum est: fidei tamen & conscientię libertas soli deo seruanda est, ne uel idolis, vel hominum traditionibus, aut consuetudinibus superstitiosis, conscientię reddantur obnoxie. Iuxta illud: precio empti estis, nolite fieri serui hominum. Item, in libertate in qua vocati estis stete, & nolite iterum iugo seruitutis implicari.

5.

1. Cor. 6.

Gal. 5.

Iurisiurandi religionem hoc loco Moyse & licitam esse, & sancte obseruandam docet: precipit igitur vt per nomen dei, non per falsorum deorum aut creaturarum numina, iuramenta fiant.

6.

Sicut hic precipitur Iudæis, vt diuinę religionis doctrinā posteris tradāt: ita & diu⁹ Petrus vni-

7.

trus vni-

In Deuteronomiū

1. Pet. 3.

universos fideles instructos, & informatos esse cupit, ut parati semper sint ad respondendum omni perenti, de communi Christianorum fide ac spe, idq; cum mansuetudine ac reuerentia. 1. Petri. 3.

EXPLICATIO TEXTVS.

Deute. 32.

Esa. 44. 45

1. Cor. 8.

Eph. 4.

Audi Israel) hac sententia requiri fidem in primo præcepto insinuat. Vnus Deus habendus est) hoc est agnoscendus, credendus, & colendus est, extra quem quicquid colitur fictitium est numen, & idolum detestandum. Vnus) vnus est Deus essentia, natura, maiestate, sapientia, potentia, gloria, aternitate, trinus autem in personis. Deute. 32. Esa. 44. 45. 1. Cor. 8. Eph. 4. Diliges Dominum Deum tuum) Fidei primogenita est dilectio, ideo eam fidei proxime iungit, & primo præcepto requiri ostendit. Ex toto corde) ex omni affectu. Ex tota anima) ex omni eo quod ad animam pertinet, vel per omnem vitam, cuius anima est causa. Ex tota fortitudine) ex omnibus viribus, tam internis quàm externis.

Erunt

in Caput. vii.

Erunt verba hæc { Corde, ut ex toto pecto-
re amplectamur.
Ore, ut narremus ex
posteris.
Cogitationibus, ut de
his semper medite-
mur, & ex actionibus
& exercitiis semper
exprimamus.

**Quid & quoduplex sit timor domini, lege
locos communes, inclyti domini Philippi
Melanctonis, & Caluini institutiones, &c.**

Per nomen meum iurabis) Iuramenta sunt
duplicia, alia sunt temeraria & impia, quæ
hoc secundo præcepto prohibetur, & Math. 5.
Alia necessaria, quæ fiunt per nomen Dei,
qui omnis veritatis conscius testis est, & iu-
dex severus, mandata voce domini: Per no-
men meum iurabis.

**SUMMA ET DISPOSITIO CAPI-
TIS SEPTIMI.**

Capite vii, enumerantur aliquot ido-
lolatricæ & impietatis occasiones, quæ
a primi præcepti, adeoque totius legis obs-
servantia, populi animos plerumque auocant,
quas ut Israeliticæ quam diligentissime vitent,
hortatur Moyses: Iubet igitur ut damnatas
diuinas

In Deuteronomio

diuina sententia gentes terræ Chanaan penitus deleant: deinde ne fœdera, commercia, aut amicitiam cum illis contrahant, ne illorū contubernio ad idololatriā pertrahantur.

2. Secundo omnis idololatriæ materia, demoliri, & funditus destrui præcipitur. Tercio
3. prohibetur in negotio & opere domini, tam falsa humanarū dignitatis, ac virium fiducia, quā impia animi de dei auxilio diffidentia.
4. Quarto, malam prophanarum rerum concupiscentiam serio vetat.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS SEPTIMI.

1. Etsi occidere, furari, & similia, sua natura & diuina prohibitionē, peccata censenda sunt, & quidem grauissima: Deo tamen illa mandante, peccata æstimanda non sunt: Quemadmodum Israelitæ, Chananeorum stirpem delentes, nec contra pietatē, nec contra charitatis legem, peccauerunt.

2. Hęc tamē licentia ad omnes non est extendenda. Sunt enim specialia, certis populis, vel personis, & ad certum tempus, talia præcepta mandato diuino tradita: Non igitur licet christianis priuata vindicta, se, de hostibus vlcisci: ait enim vox diuina, quicumq; gladiū acceperit, gladio peribit.

Math. 16.

3. Quare nec statuendum est præceptū de destru-

Caput. vii.

destruendis Idolis, quod hoc in loco & sæpe in lege repetitur, ad solos Iudæos, sed ad publicos etiam christianorum magistratus, ratione officii sui pertinere: Oportet enim ipsos omnem idololatriam, omnemq; idololatriæ materiam & occasionem, iure, legibus, & autoritate, sua abolere: quæ necessitas priuatis personis non incumbit: Sic Gedeon post commissam a domino potestatem, altare Baalis demolitur. Sic Iehu idola destruit, &c.

4. **Commercia & amicitia infidelium, & eorum qui sunt manifeste impii, eatenus a fidelibus vitari ac caueri debent, quatenus impietatem vel approbare, vel propagare, vel alios in errorem inducere possunt.**

5. **Reliquiæ vero, & ritus, ac dogmata idololatrica, modis omnibus detestanda sunt, & execranda, nec in illis vlllo modo cum impiis pio communicare licet.**

6. **Vetus testamētū, hic & vbiq; alligatur legi, & cōditioni legali arctatur, videlicet, si legem præstiteris, si pactū seruaueris, promissa bona consequeris, nec aliter ab vllis creaturis, nisi dispensante gratia noui testamēti, impletur, quæ gratis & peccata cōdonat, & bona confert credentibus, in fœdus gratiæ Christi, per fidem receptis.**

7. **Quare imperfecta & impura hypocritarū opera, nihil iure merentur a deo, quia cōditioni legali minime satisfaciunt.**

In Deuteronomiū

SVMMA ET DISPOSITIO CAPITIS OCTAVI.

1. **C**apite octavo populus inuitatur ad fidem, obedientiam, & gratitudinē, deo, iuxta primi præcepti tenorem præstandam: primo quidem multiplicium beneficiorum prius præstitorum cōmemoratione.
2. Deinde præstandorum repetita promissione.
3. Tertio superbix, ingratitude, & obliuionis, seuera prohibitione. Quarto ex veritatis ac misericordix Dei agnitione. Quinto poenitentis, hominibus sceleratis propter transgressionem infligētis.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS OCTAVI.

1. Sanctis & fidelibus necessarium est mandatorum diuinæ legis studium, quatenus & Deum recte agnoscere, ipsumq; veris laudibus celebrare, ac sincera pietatis, omni hypochrissi seposita, officiis, mentis gratitudinem testari, & fidem sancta obedientia exercere possint.
2. Seruus domini Moyſes, seriam in obedientia, & cultu Dei diligentiam requirens, damnabilem mortaliū socordiam ac negligentiam taxat, qui vt in rerum externarum, ac carnaliū studio, quam in spiritaliū contemplatione,

Cap. viii.

templatione : vt etiam Christus Luce.16.re. Luce.16.
statutur, prudentiores & vigilantiores sunt : sic
transitoria & peritura potius, & exactius,
quam diuina & æterna bona curare solent:
cum tamen voce diuina maledicti pronun-
cientur, qui in opus domini negligenter in-
cumbunt.

Paterna dei prouidentia, qua & Israelitis, 3,
& suis omnibus quacunq; angustia suppres-
sis, mirabiliter succurrit, fidelibus in hoc cap.
cōmendatur, vt his exemplis admoniti et a-
nimati, constanti fiducia statuant, Dei mise-
ricordiam in adiuuando, & potentiam in
defendendo, ac prouidentiam in conseruan-
do, piis nunq̃ defuturam.

Anxia ventris, victus, & incolumitatis, ac 4.
totius vitæ sollicitudo, ex infidelitate proue-
niens, exuenda & abiicienda est. Pugnat
enim cum primo præcepto, quod iubet nos;
vt omnem cunctorū bonorum spem in deo Math.6.
collocemus, qui & corporalia & spiritualia I.Pet.5.
bona abunde credentibus suppeditabit, nec
suos vlla necessaria re carere permittet.

Non casu aut fortuito, electi in hac vita 5.
puniuntur : Sed certo consilio & in optimū
finem suos Deus affligi & exerceri permittit,
eū vt propria cuiusq; infirmitas atq; im-
perfectio, singulis innotescat, tum vt benignitas
Dei liberantis & opem ferentis, clarius
appareat, quo fideles non in carne, sed diui-

C.i.

na bo-

In Deuteronomii

na bonitate confidere discant.

Verbi dei potentia, qua omnia initio condita sunt & hactenus conseruata, in omnibus efficax, vt nec cibus corporeus naturalem hominis vitam, nisi virtute ac potentia diuini verbi sustentare valeat. Cum tamen verbi dei virtus etiam sine ciborum adminiculo, creaturam conseruare possit. Quemadmodum Christus, capitis huius sententia Sathanam Mathei 4 confutat.

Math. 4.

7.

Tam grauis, quam communis, mortalium tentatio, & multiplicis ruiæ occasio, est prosperitas, per quam & corda insolescunt, inflanturq; superbia, & per securitatem carnalem, in dei & beneficiorum eius obliuionem labuntur homines: ex hac vero in ingratitudinem facile corruunt, ac incauti tandem aut penitus intereunt, aut grauissimis poenis affliguntur.

8.

Beneficiorum Dei, tam præteritorum quam promissorum recordatio, fidem credentium mirum in modum corroborat. Non solum enim præstita beneficia, post se memoriam relinquunt misericordiae & omnipotentiae Dei: verum etiam animos erigunt, ne in aduersis rebus de bonitate & clementia diuina desperemus.

EXPLICATIO QVORVNDAM
VOCABVLORVM.

Sorpio

Cap. ix.

Scorpio) animal est venenatissimum, quod in cauda venenum gerit, qua etiam pungit. Est autem tanta veneni vis, ut lœsus a Scorpione, nisi medicamenta adhibeantur intra viginti quatuor horarum spatium, ad insaniam redigatur. Medicamenta vero, nulla validiora sunt, quam oleum ex scorpionibus confectum, quod vulneri illinitum, malum prorsus tollit. Diplas) Serpentis genus est, a siti aut siccitate appellatus, quod inflammet eos summo ardore quos pupugerit. Aliqui vero affirmant, venenum huius Serpentis prius extinguere hominem, quam sentitur.

De Tentatione & generibus tentationum vide locos communes domini præceptoris Phillippi Melancthonis.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS NONI.

Capite nono, improbatur vana populi gloriario de propriis viribus, & prohibetur falsa fiducia operum & meritorum. Deus enim ex misericordia & veritate sua, bona omnia largitur: Cum tamen populi Israelitici multa & magna peccata, horribiles potius pœnas quàm præmia commeruerint, vetat igitur inanem gloriationem de præclaris victoriis in exterminatione chananeorum diuinitus concessis: Idq; commemoratione rerum gestarum usq; ad medium capitis decimi declarat.

C. ii.

Locia

In Deuteronomi

LOCI ALIQUOT INSIGNIORES NONI CAPITIS

1. Vbi diuina vocatio legitimum officium exigit, ibi nec infirmæ hominum vires perpendendæ sunt, nec periculorū aut difficultatum magnitudo consideranda est, ne inani timore a necessaria obedientia retrahamur. Sed vocatio tuenda est, & successus Deo committendus, qui nec suos viribus destitui finit, nec periclitantibus deerit vnq̃.

2. Quare in officiis legitimæ vocationis præstādis, nec de propriis viribus meritisue præsumendum est, nec de diuino auxilio diffidendum: vtrumq; enim impium est, & cum primo decalogi præcepto directe pugnat.

3. Bona ac beneficia corporalia, non casu eueniunt, nec tantū dignis ac benemeritis contingunt: Sed diuinæ maiestatis consilio, favore, & misericordia ordinante, quælibet bona piis & impiis, dignis & indignis, meritis & immeritis, gratis conferuntur, ne sit vlli mortalium gloriandi locus, de donis & beneficiis in se collatis. Quantum enim sibi quis tribuit suisq; meritis, tantum deo detrahit & gloriæ & debitæ laudis. Quare vt Moyses hoc loco adhortatur populum, vt beneficia dei grati agnoscant, nec quicquid sibi tanq̃ proprium tribuant: Ita Paulus ad
Corin-

Caput. ix,

Corinthios grauitur inuehitur in eos, qui 2. Cor. 4. debitum honorem diuinæ detrahunt maiestati, eumq; sibi ascribunt: Quid inquit habes quod non accepisti? Si vero acceperis, quid gloriaris, quasi non acceperis.

Anteactorum peccatorum recordatio, multum habet momenti, cum ad retinendam humanæ vanitatis superbiam, mentemq; coram Deo humiliandam, tum ad veram poenitentiam agendam, & ad timorem domini conseruandum. Quapropter Moyses populi peccata, licet fidelibus antea remissa, in memoriam tanta diligentia reuocat, vt ab eorū fœditate abhorreant, & propriam imbecillitatem agnoscant.

Singulari amoris dei & proximi ardore accensus Moyses, nunc tabulas diuinæ legis ex zelo confringit, nunc populi peccatum deplorans, fidei precatione ac ardentibus votis remissionem, ac poenarum mitigationem, populo peccatori impetrat. Cuius factum, omnes vniuersi orbis moderatores, doctores & gubernatores cum ecclesiastici tum politici, imitari debent, & piis precibus gregem ac subditos suos deo commendare, ac precare, ne suæ fidei commissa plebs, horrendis sceleribus se contaminet.

Si tantum valuit apud deum, Moyses pro populo intercedentis deprecatio, vt horribilium, ac grauissimorum scelerū remissionē

C.iii.

sua

In Deuteronomi

sua fide exorari, nullo populi merito interveniente: quantum valere credendum est non Testamenti populo, perpetua Mediatoris Christi intercessio, qui semper adstans vultui Dei patris, interpellat pro nobis, ut Gratiā, Misericordiam, Iustitiam, Salutem ac vitam
ad Heb. 4. æternam, ipsius meritis consequamur.

7. Et si unicum sit Ecclesiæ fundamentum, quod Immobile & constans semper permanet: Multi tamen, qui pars sunt verę ecclesię & gubernatores & Doctores, turpiter errant. Aaron enim, qui summus pontifex populi fuit Israelitici, cum toto suo cætu, in horrendos delabatur errores, & gravissimas penas ac Imensam Dei Iram in se concitat: Quare errat papa cum suis Catharmatis, qui affirmant Ecclesiam, id est omnium ordinū homines, utpote Cardinales, Episcopos, Canonicos, monachos, Moniales, & reliqua Romanę ecclesię monstra, non posse errare. Itaq; licere Ecclesię contra verbum Dei, vel immutato verbo dei, nova dogmata, novas ceremonias, novos ritus & leges condere: sed suę temerarię Impietatis, & audacię dabunt pœnas, nisi resipiscant.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITULI
DECIMI.

Decimo

Caput. x.

Decimo capite, prosequitur Moyſes inchoatam narrationem, cui grauiſſimam attextit ad hortationem ad veræ pietatis ſtudiū ac meditationem diuinæ legis. Prima vero capituli parte deſcribit ſecundam legis promulgationem & tabularum reſtaurationem.

Deinde ſummi ſacerdotis mortem, & tribus Leuiticæ applicationem, ad diuini cultus miniſterium commemorat, Poſtremo primi præcepti doctrinam in compedium redigit, & populo ſeruandam proponit.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES

CAPITIS. X.

Moyſes ſeruus domini, omnia ex præſcripto & mandato dei faciens, exemplum præbet verbi diuini miniſtris, vt iuxta verbum ac voluntatem Dei doceant, & omnia in Religione ac Repub: tanquam miniſtri Dei gerant.

Quod prioribus legis tabulis (ob peccatum populi, aureum vitulum adorantis) comminutis, aliæ in locum priorum reſtitutæ ſunt, ſignificat, veterem legem propter peccata hominum, ad iuſtificationem non ſufficere: Sed ſpiritu ſancto & nouo teſtamento opus eſſe. Id quod Hyeremias xxxi. & ad Hebræos viii. plenius declaratur.

C.iiii.

Tabulæ

1.

2.

3. 10. 12.

1.

Hyer. 23. 1.

2.

Hyer. 31

Heb. 8.

In Deuteronomii

3. **Tabula legis in arca testamenti recondita**, ostendunt & legem ipsam perpetuo in ecclesia predicandam, & eam a solis fidelibus, qui spiritus sancti gratia illustrati & illuminati sunt, ad salutem percipi, cæteris vero absconditam esse: Quod beatus Paulus **2. Corinthiorum. 4.** declarat, cum velo erroris corda carnalium hominum obuelata esse affirmat, quod velum conuersis ad christum auferri, & per spiritus sancti gratiam patefieri, ipsiusq; mediatoris meritis impleri, testatur.

2. Cor. 3.

4. In morte Aaronis & substitutione Eleasari, significatum est, leuiticum sacerdotium non potuisse cum omnibus ritibus, ac ceremoniis, populum in terram viuentium introducere, nec perpetuum esse, sed illud cum veteri testamento interiturum, & nouum aliquod ac æternum & præstantius sacerdotium cum nouo gratiæ testamento exoriturum, per quod ad vitam æternam via & aditus patefieret: vt Epistola ad Hebreos clare docet.

5. Ex præsentis etiam capite manifestum fit, legem spiritualesse, nec externis illam tantum officiis impleri: ed motus internos, diuinæ eius naturæ congruentes, & perfectam obedientiam, quam nemo suis viribus in hac vita præstare poterit, requirere: Errant igitur Pharisei, Monachi & eius generis

Caput. x.

neris hypocritæ, qui somniant se diuinæ legi satisfacere, cum externam aliquam legi præstant obedientiam: hortatur enim Moyses, vt circumcidant corda: Deum namq; cor, non externam operum laruam considerare affirmat. Papistarū perfectio est operū tantum larua.

Quod & ipse diuinæ legis lator Moyses: primario ac sollemnissimo circumcisionis sacramento declarat, in quo externam cœremoniarum obseruationem pro nihilo habet, nisi adsit vna cum corporali, spiritualis: cum externo signo res signata, quæ est sacramenti veritas, sine qua carnalis illa nota hypocrisis est, & fallax ac inane signum, non plus ad iustitiam valens, aut fidem confirmans, quam hodierna Iudæorum & Turcarum circumcisio, aut præputium Gentium, vt beatus Paulus copiose ad Romanos. 2. docet.

Duplex enim est circumcisio, alia carnis, alia cordis. Prior est cœremonia externa, certo populo ad certum tempus data, cui coniunctum fuit verbum promissionis diuinæ. Posterior est cordis circumcisio, quæ est totius hominis sanctificatio, facta per carnalis naturæ mortificationem, & certam in Mediatorem promissum fiduciam: quæ non vni populo alligatur, sed cunctis gentibus communis esse debet: quæ non ad certum tempus, sed per omnem vitam durat: quæq; non cultro lapideo, sed spiritus sancti virtute per-

C. v.

ficitur:

6.

Turcarum circumcisio, Gentium præputiū, Papistarū rasura, eiusdem sunt generis. Roma. 2.

7.

In Deuteronomii

sicatur: & quæ non aliq3 corporis partem, sed
vniuersam peccari corruptionem amputare
& præcidere solet. Hanc veram cordis circū-
cisionem significabant externi illi ritus, qui
hodierno die in ecclesia, per Baptismi Sacra-
mentum seruantur, vt sint symbola passi pro
nobis christi, cuius meritis efficiamur veræ ec-
clesiæ membra, quemadmodum sanctifica-
bantur veteres, recordatione venturi Messia, per externos ritus.

Quare de Novi Testamenti sacramentis,
& operibus, idem statuendum est, quod vi-
delicet, symbola & opera externa sine vera fi-
de, res per signa significatas amplectente, ad
salutem nihil valeant ex opere operato, vt so-
phistæ docent.

Ac vt veteris Testamenti sacramenta, præ-
cipua duo fuisse constat, circumcisio & Ag-
nus phase: Ita & in Novo Testamento, chri-
sto mandante & Instituyente, duo sacramenta
retinenda sunt. Baptismus & coena domini:
Nam vt circumcisio non solum externa fuit
professionis nota, sed signum externum rei
Internæ: purificationis cordis, quæ per solum
Christum contigit: Ita Baptismus, lauacrum
est regenerationis & renouationis per spiri-
tum gratiæ, quo & vetus ille Adam in nobis
mortificatur, & sanguine Christi abluti, veræ
& sanctæ ecclesiæ, cuius caput Christus est,
membra efficiamur: Ac vt Agnus phase, com-

Agnus
Phase.

Caput. xi.

monefactio erat, liberationis ex seruitute Aegyptiorum, & symbolum venturi liberatoris: Ita sacra Christi coena, signum est redemptionis nostrae a Diabolo, Morte, Inferno, & aeternae damnationis periculo, factae per Christi domini nostri passionem, & gloriosam resurrectionem. Amplectitur itaq; vera Christi ecclesia, duo tantum sacramenta, quae ut patribus nostris tradita fuerunt: Ita in eundem finem in Noui testamenti ecclesia ab ipso filio Dei, instituta sunt.

Vt nulla calamitas sine prouidentia dei accidit hominibus: Sic paternam pauperum & afflictorum deus curam agit, & suo tempore illos ex miseria & tribulatione liberat, & diuinis consolationibus erigit: Commendat itaq; eos populo suo, & omnes iubet, ut afflictos iuuent suis officiis, sua munificentia foueant, protegant etiam oppressos & defendant: Minatur autem illis dira, qui tales Tyrannide & saeuitia opprimere conantur.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS VNDECIMI.

Capite vndecimo, Moyses subiungit praecedentibus grauem adhortationem ad verum cultum Dei, & ad obedientiam, iuxta primi praeccepti tenorem, semper & ubiq; praestandam, prohibetq; omnem Idololatriam, commemorando (ut solet) praeterita Dei beneficia, & promittendo futura bona.

Loci

10.

Psal. 145
Iere. 97

Esa. 1.

In Deuteronomii

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XI.

1. Amor dei qui in hoc loco, & alias ubiq3 primo præcepto requiri ostenditur, omnium bonorum operum, officiorum, & pietatis, regula est, in quo amore, si sanctus sit, si purus, id est ex vera fide promanans, & cum fide coniuncta, tota lex in summa quadam cōpendiaria cōtinetur: ut dominus. **Math. 22.** docet, & Paulus ad Timotheum primo testatur.

Math. 22.
1. Tim. 1.

2. Ut Amoris vocabulo, omnia alia primo præcepto requisita officia commendantur: Sic in aliis dei mandatis, cum vnum aliquod virtutum, operum aut officiorum genus expresse præcipitur, alia expressis cognata atq3 connexa intelligi debent. Quod tam in negativis mandatis, vitia ac peccata prohibentibus, quam in affirmatiuis, virtutes ac bona opera exigentibus, obseruandum est.

3. Legi dei nec paucis quibusdam operibus, nec in temporis alicuius breuitate satisfit, quæ integram vniuersalemq3, ac nunq̃ interruptam obedientiam requirit. Nam vbicūq3 vel minimū peccatū, siue præteritū, siue præsens, reperit, illud accusat, arguit, & damnat, nisi gratuita condonatione aboleatur. Additur itaq3 hæc particula omni tempore: Item, omni-

Caput. xi.

omnibus diebus vitæ tuæ. &c.

Quales sint bonorum omnium promissiones legales, satis declarat in hoc capite Moyses, cum impletæ legis, & perfectæ obedientiæ conditionem, tanta diligentia promissionibus annectit, ut nulla relinquatur consequendarum promissionum spes, nisi conditio proposita fuerit seruata. quo fit ut nulli mortaliū. debitor (per legem) Deus esse possit.

Principale igitur, & omnium perspicuum legis & euangelii discrimen, ex promissionum conditione sumitur. Nam etsi, & notitiis & officio, lex ab euangelio plene discernitur: illustre tamen a promissionibus discrimen oritur. Legales enim cum conditione ponuntur, ut si feceris ea, viues in eis. **Math. 23.** Euangelicæ autem gratitæ sunt, ut venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis. &c. **Math. 11.**

EXPLICATIO TEXTVS.

Ama itaq; Dominum) propositio capituli, in qua amorem & timorem dei exigit, reliquasq; virtutes, que ex sincero dei amore profluunt. Omni tempore) ostendit legem requirere perpetuam & non interruptam obedientiam. Non est sicut terra Aegypti) de Aegypto scribunt historici, & Geographi, quod

In Deuteronomii

quod sit terra arenosa & sicca : sed beneficio intumescens & exundantis Nili, irrigari & pinguescere: Nam aiunt Nilum ex altissimis Aethiopiæ montibus, resolutis niuib⁹ copioso flumine descendere, & Intumescere ad altitudinem vel 12. ut minimū, vel 16, ut maximum, cubitorum. ferunt etiam totam terrā hac inundatione operiri, ab ingressu solis in 18. Seneca. cancrum, vsq3 dum ingreditur libram, Spatio sc3 centum dierum. Vide Plinium libro li. 4. vadianus, in descriptione mundi, decimo octauo, & Senecam libro quarto questionum naturalium, & Vadiani descriptionem.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XII.

- 1.
2. Capite hoc duodecimo iterum prohibetur Idololatria, præcipiturq3 verus dei cultus. Primo autem loco, Iubet ut destruant omnes Idolomania reliquias, ne ex illis peccandi occasionem accipiant. Secundo alligatur fidelis populus certo loco, ad tēpus aliquod, propter ministerium verbi, & verum sacrorum rituum vsum, in solenni diuini numinis cultu conseruandum: Tertio omnis religio & cultus, verbo Dei non institutus, prohibetur, quamuis in bonum finem, & bona hominum intentione constituatur. Quarto esus carniū cum sanguine propter certas cau-

Caput. xii.

causas interdicatur: Quinto decimarum, oblationum & primitiarum ratio, præseribitur: 5.
Sexto commendantur leuitæ, qui sacra Deo 6.
peragunt, vt sollicita cura sustententur. Septi- 7.
mo autem & vltimo, serio vetat Deus, ne suo cultui commisceant gentium somnia & ritus, nec quicq̃ verbo suo temere adimant, aut audaciter addant, quod & in capite quarto huius libri prohibetur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS DVODE- CIMI.

Et si viris Sapientibus, & mundana prudentia præditis, idolorum vsus indifferens esse, & reliquæ externæ, cæremonia ministerium ornare videantur, Deus tamen vniuersas Idolorum & Idololatriæ reliquias prorsus destrui ac deleri præcipit, nec eas in cultum suum conuerti patitur: primum ne fictum numen credatur esse, cum falsa simulationis specie, & inconueniente similitudine veneratur: Deinde, ne vlla infandorum idolorum memoria in humano genere retineatur: tum etiam ne infirmiores & simplices talium memoraculorum reſeruatione, aut vsu, ſe-

Sic fecisse
Theodosium
iuniorem
& alios
quã pluri-
mos princi-
pes, leges
in trip. hî.
lib 10. cap.
27. qui ap-
pellati sũt
a monstro
Romano
εἰκόνες

Quia μαχοι

In Deuteronomi

2. Quia vero idem periculum, eademque legis ratio adhuc permanet, non est negligenda ministris verbi ac magistratibus, præcepti huius exequutio, quin in vniuersum aboleantur omnia huiusmodi scandala & offendicula, hominum conscientijs molesta, & gloriæ dei, contraria: Alioqui rei perditionis erunt illi, quicumque periculum hoc cum possunt, tollere tamen nolunt.

3. Omnis cultus, omnis religio & sacra quæcumque, humana ratione excogitata, ac sine verbo & mandato dei in ecclesiam inuenta sunt, & si speciem cultus eximiam præseferant, à Deo tamen reiciuntur & damnantur, ita ut nullo modo ad suæ diuinæ maiestatis venerationem vsurpari permittat. In maximo igitur versantur errore Papistæ, qui tantam ecclesiæ Romanæ auctoritatem tribuunt, ut non solum cœremonias novas, ac inusitatas & ludicros quosdam ritus, sine verbo dei constituent, sed etiam noua dogmata & contrariam diuino verbo religionem excogitent, eamque pertinaciter, impudenter, & impie defendant.

Papistarū
errores a-
bominādi,

4. Pax & tranquillitas tanquā dona dei maxima, utraq; manu amplectenda sunt. Præbet enim deus ecclesiæ suæ tranquilla interdum hospitia, ut verbum eius copiose spargatur, ac ne ministerium verbi, bellorum tumultibus interturbetur & impediatur. Affligi etiā
sinit

Cap ix.

finiit ecclesiam suam, vt in aduersis rebus fides exerceatur. debent igitur pii omnes diligenter precauere, ne secundis rebus nimium efferantur, aut in aduersis animum despondeant. Sed vt oblata & diuinitus concessa pace, auide discant verbum dei, vt aduersæ fortunæ tempestatibus cum horrore ingruentibus, fortiter reluctari possint.

Ideo etiam sæpius prohibetur falsorū numinum cultus, & simulata Deum colendi ratio, vt sciamus diuinam maiestatem non tam externis operibus, quam interna fidei sinceritate delectari.

Vt toti mortalium generi clementer prospicit deus: Ita & suis ministris paterne prouidet. Iubet igitur vt Leuitas & concionatores suos, summo amore complectantur, officiis suis iuuent, & præmia laborum grati reddant, dignus est enim, vt Christus inquit, operarius mercede sua: nec tamen illis defuturus est vnq̃, etiamsi externa adiumenta deficient: prospexit enim Eliæ cum tota regio grauissima fame premeretur. Danieli etiam inter leones victo succurrit, & in vltima necessitate, mirabiliter subuenit.

5.

6.

Math. 10.

EXPLICATIO TEXTVS.

Et mundus & immundus) hæ munditiæ carnales fuerunt, quæ & spiritualiter intelligi &

D.i,

inter-

In Deuteronomii

interpretari commodè possunt: Quum dilatauerit) ex hoc loco colligi potest tales exter-
narum rerum obseruationes nostra utilitate
institutas esse, quæ tolli & mutari possunt,
si nostræ utilitati consulere non videntur.
Sanguis enim eorum est pro Anima) Anima
in scripturis variè usurpatur, quando vero ut
hoc loco pro vita ponitur, sumitur pro spiri-
tu vitali in cordis ventriculo generato & in
venis vna cum sanguine per totum corpus
diffuso, qui vna etiam cum sanguine effun-
ditur. Nihil aliud est ergo in brutis animan-
tibus Anima quam spiritus vitalis in corpus
per venas dispersus, motum & vitam corpori
impartiens.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPI- TIS XIII.

r. Postq̃ superioribus capitulis lex sacra pro-
posita est, & primum decalogi præceptum
luculenter expositum, Nunc admonitionem
attexit populo, ut scandala doctrinæ & pro-
fessionis suæ modis omnibus euitent. Pri-
mo autem ut de doctrinarum generibus pru-
denter iudicent hortatur, ne non recte per-
suasi falsa & absurda dogmata pro sincero
Dei Verbo amplectantur: tum etiam ne
ex persona docentis aut ex signis & mira-
culis tantum, doctrinæ censuram faciant,
miracula

Cap xiii.

miracula enim quamuis eximia cum fide
aut vero dei cultu pugnancia, omnino reici-
enda & detestanda sunt. Secundo iubet 2.
deus ut falsi prophetae & seductores quicūq;
a deo ad idolomaniam hominum animos
abducere conantur, e medio tollantur, &
profus tanq̃ diuini numinis contemptores
exterminentur. Tertio iisdem suppliciis eos 3.
pūniendos statuit, qui seductoribus aures
prēbent & eorum somnia aut amplectuntur
aut pertinaciter defendunt.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XIII.

In tanta opinionum varietate, ac totius
vitæ deploranda cōfusione & perturbatione, L
necessum est, ut doctrina aliqua certa &
infallibilis extet, ad quam discrepantes
sententiæ examinandæ sunt, & controuersię
diiudicandæ, quæ etiam inuidi vitupera-
tores, & versuti cauillatores refutandi &
conuinceudi sunt. Iuxta illud. Nolite credere I. Iohn. 4.
omni spiritui sed iudicate spiritus an ex
Deo sint, quia multi pseudoprophetae exi-
uerunt in mundum?

D.ii.

Non

In Deuteronomii

Non enim celsat diabolus, ad suum munus perficiendum, protrudere praua ac distorta ingenia, & ad dementandos homines, petulantes excitare seductores, ut cōtempna veritate diuinitus patefacta, mendatiis credant, & perniciosis erroribus inebriati, in vtrāq; aurem dormiant, donec securos vindicta domini ex improviso opprimat.

2. Tradidit igitur deus ecclesie suae per filium coeleste dogma quo veluti lydeo lapide, reliqua doctrinarum genera examinanda sunt, eaq; amplectenda quae consentiunt, reiijenda vero quae discrepant. sicut Paulus ad Gal. 1. docet. Si angelus de caelo aliud docuerit, anathema sit.

Gal. 1.

3. Cum itaq; ecclesia omnium temporum sit alligata verbo dei, nulli habenda est fides, vel obtemperandum docenti aliquid in ecclesia, vel contra verbum dei, vel sine verbo dei.

4. Quare nec eorum simulata sanctitas admiranda est, nec autoritas magnificienda, nec cum iis familiaritas & consuetudo in eunda aut confirmanda est, qui a sincero dei verbo, homines ab alienare student, & in suam sententiam pertrahere conantur, quiq; diuini dogmatis auctoritatem diminuunt, ut ipsorum auctoritas augeatur: voluit enim fidem verbo & somniis suis adhiberi, non quod diuinitus inspirata sint, sed quod plurimorum

Caput. xii.

rimorum & summorum in sua ecclesia viro-
rum, iudicio, non solum excogitata, sed &
approbata sint: Sed quam perniciosus sit hic
error & a christianis omnibus execrandus
declarat Moyses hoc capite & diuus Paulus
ad Gal. i. Item, Iohn. 4. & aliis infinitis in
scriptura locis, hunc errorem, ex nimia au-
dacia ortum, deus derestatur.

Nec occultorum reuelatio, nec vera futu-
rorum euentuum predictio, nec miraculorum ma-
gnitudo, quicquid nos mouere debet, quando
aut manifesti errores, aut ignota sacrae scrip-
turae dogmata his confirmantur, quia signa
quaelibet ad confirmanda hominum delira-
menta, vel absurdas opiniones ornandas, fa-
cta, mendacia sunt, & opera Sathanæ ad se-
ducendos homines, Deo permittente reper-
ta. Sed quemadmodum serpens Aharonis,
Magorum serpentes, quos incantatione pro-
duxerunt, deuorauit: sic verbum dei omnia
dogmata & hominum somnia cunctosque erro-
res abolebit.

Et pios & impios tentari sinir deus, illos,
ut firmiores in fide reddantur: Hos vero ut
vel ad se conuertantur, vel scelerum suorum
pondere grauissimo obruantur.

**SUMMA ET DISPOSITIO CAPL-
TIS XIII.**

D.iii.

Capite

In Deuteronomii

Capite decimoquarto, primum mandatur, ne populus Dei prophanis gentiliū ritibus sese contamine. Deinde datur praeceptum ad tempus duraturum, de ciborum mundorum atq; Immundorum discrimine. Tertio lex de decimis & earum usu explicatur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XIII.

1. Fideles cum infidelibus Iugum commune nec habere nec ferre debent, adeo ut non tantum in manifesta Idololatria conueniant, sed etiam ne infidelium ritibus & coeremoniis communicent. Non enim est minima Idololatriæ species, Deum verum colere, aut religionis cultum exercere, ritibus ac officiis (quantumuis ut videntur adiaphoris) uel in Idolorum Veneratione usurpatis, uel a verbo dei alienis. Quare filij dei & lucis, filijs diaboli & tenebrarum assimilari non debent, Iuxta dictum. Nolite Iugum ducere cum infidelibus. Item, nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.

2. Prohibita fuerunt Israelitis nonnulla animalium ac ciborum genera, non quod a malo principio (quemadmodum Manichæi nugabantur) sint orta, aut in se mala & Insalubria, uel naturæ humanæ omnino inconuenientia, sed propter has potissimum quæ sequuntur

Manichæo
rum error.

Caput. xiiii.

sequuntur Rationes. Prima, ut abstinentia
ab his cibis hoc loco vetitis, esset, fidei & o-
bedientiæ erga Deum exercitium, In quem
etiam finem primis parentibus in paradyso
esus fructuum prohibite arboris interdictus
est: Secunda, ut etiam in cibis, sicut in fide,
religione, Moribus ac tota vita discerneretur
fideles Israelitæ ab Infidelibus gentibus,
quæ omnibus his quæ Iudæis immunda ex
prohibitione diuina fuerunt, indifferenter
utebantur. Tertia, ut populus diuino cultui
destinatus satis habens observationum a
Deo Impositarum, nihil de nouis, aut verbo
Dei ignotis superstitionibus acquirendis,
conseruandis, cumulandisue cogitaret. Quar-
ta, ut hac abstinentia tanq̃ pædagogia dis-
ceret abstinere a superbia, Auaritia, turpitu-
dine, furore, crudelitate, vanæ gloriæ
affectatione, socordia, rapacitate, & aliis
vitiis ac malis moribus per istiusmodi ani-
mantia significatis. Quod etiam frequenter
in aliis scripturæ locis per animalium nomi-
na significatur. Dauid enim inquit: Nolite
fieri sicut equus & Mulus. Item Ne sis quasi
leo in domo tua. Quinta ratio. Quemad-
modum alia omnia externa fuerunt ve-
teris Testamenti populo, figuralia, sic & hæc
lex significat in nouo testamēto mūdōs esse
docentes ac discētes, qui mūdōrū animalium
D.iiii. instar

.1

.2

.3

.4

Psal. 32.
Eccle. 4.

.5.

In Deuteronomii

Vngulam
findere &
ruminare

inftar Vngulam findunt & ruminant, id est recte inter legem & euangelium, inter fidem & opera, inter gratiam & meritum, inter veram falsamq3 doctrinam discernunt, simulq3 in lege domini die ac nocte meditantur, id quod docent ac discunt, ad vsum transferunt, vt opere impleant: E contra vero immundi habentur, qui hæc oscitanter prætermittunt & socordes negligunt.

4. Lex de animalibus mundis & immundis, nihil prorsus patrocinator traditioni papisticae, de delectu ciborum ac dierum temporumq3 discrimine. Primo, quia illa a deo lata, hæc ab homine instituta est. Illa certa tantum animantia commedi vetuit, hæc ab omnium terrestrium & aerearum animantium carnibus abstinere iubet: illa per totam hominis vitam obligauit, hæc supersticiosam certorum dierum ac temporum abstinentiam sine causa imponit: illa solis Iudæis, idq3 tantummodo vsq3 ad tempus reuelati euangelii, tanq̃ typus, ac pædagogia, constituta fuit: hæc contra euangelicam populi christiani libertatem, miseris conscientias obstringit.

EXPLICATIO TEXTVS.

Filij estote domini dei vestri) Non vult deus sanctos ac filios suos, vel impietate, vel vlllo super-

Caput. xv.

superstitionum genere, ritu, aut cōsuetudine, impiis aut idololatriis similes esse, vt eò lōgius ab omni impietatis occasione, & periculo absint, ne ex communicatione in rebus lenioribus, ad grauiora dilabantur. Caluitium mortuo) Solebant enim Gentes (quemadmodum nostro tempore rasa papistarum caterua facere solet) crines deturpare, & caput ac supercilia radere, vt esset signū luctus. Nō comedetis quæ immunda) Etsi omnis creatura dei bona sit, & quæcunq; viuunt & mouentur animantia, in hominis vsum & vtilitatem creata sint: Tamen quædam earum, partim ex consuetudine ante legem, partim ex legis prohibitione immunda reputabantur. Alia autem, quantum ad immolationem alia quantum ad esum, immunda iudicabantur. Munda ad immolationem fuerunt, bos, ouis, aries, agnus, hircus, turtures, columbæ, pasceres, & reliqua animantia, quæ iu Leuitico offerri mandantur. Immunda vero & abbominanda habebantur, & alia omnia, & hæc quoq; si manca, mutila, morbida, maculosa, aut alio defectu, & imperfectione deformia fuerunt. Leuitici.22. Secundo modo, scilicet quantum ad esum, munda & immunda triplici differentia discernebantur: Alia enim terrestria alia aquatica, alia aerea fuerunt, quæ & munda & immunda, in specie, & genere reputabatur:

D.v.

.Genere

Papistarū
ritus gen-
tilitius.

Leuiti.22.

In Deuteronomii

Genere autem munda vel immunda sunt, quæ aut habent proprietates, aut iis carent, quæ in textu ponuntur. Specie vero munda vel immunda dicuntur, quæ specialiter & nominatim aut tanquam munda approbantur, aut tanquam immunda reiciuntur. Animalium autem horum descriptionem volens prætereo. Petant tamen studiosi expeditam descriptionem, ex Plinio & aliis rerum naturalium scriptoribus, qui accurate omnium animantium naturam describunt.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XV.

1. In hoc capite, primum præcipitur remissio debitorum, anno septimo facienda.
2. Secundo, pauperum et egenorum cura commendatur: Ut scilicet alantur, foveantur, & modis omnibus iuventur.
3. Tertiò seruorum ex stirpe Iudaica prognatorum manumissio, septimo anno fieri mandatur.
4. Quarto, lex de primogenitis Deo sanctificandis repetitur, et fusius declaratur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES XV CAPITIS

Quia admiranda Dei prouidentia sic disponuntur res hominum, ut alii diuites, alii pauperes

Caput. xv.

pauperes, in hoc mūdo sint, quatenus pauperes patientia, & diuites, liberali donorum Dei dispensatione, fidem erga deum & charitatem erga proximum exerceant: Ideo paterna pauperum cura suscipienda est, quam populo suo in primis serioq; cōmendat, ut videlicet, debitorum condonatione, mutui concessione, elemosinarum largitione, et libera seruorum manumissione, humanitatis charitatisq; officia, miseris & afflictæ conditionis hominibus exhibeant. Promittit autem hæc perficientibus, bonorum præmia amplissima. Quare his summis præmiis excitati & magnificis promissionibus inuitati, tum etiam Christi & Apostolorum admonitionibus inflāmati, casto & sincero amore proximos nostros prosequamur, nec patiamur nos uel a veteris Testamenti populo, uel ab impiis ethnicis in hoc officiorum genere superari.

Numerus septenarius, in scriptura sæpe perfectum quiddam & absolutum, uel etiam certum aliquid significat, interdum uero multipliciter & accretionē denotat. Ut illud septies in die laudē dixi tibi. Itē Septies in die cadit iustus Sic dominus Petro interroganti quoties remitteret proximo debita & offensiones, respondit, non septies sed septuagies septies, priori loco certum quendam et definitum numerum significat, posteriori autem infinitam multiplicationem:

Quare

II.

Numerus
septenari⁹.

Psal. 119.

Prouer 24.

Math. 18.

In Deuteronomii

Quare annus remissionis septimo, anno celebrandus, typus fuit perpetui temporis gratiæ in nouo testamento exoritur, & per omnem æternitatem duraturi, in quo offertur redemptio, & remissio peccatorum, per sanguinẽ Christi. Eph 2.

Eph. 2.

3.

Et quemadmodum libertatem ex diuino mādato paratam respuens, perpetuæ, & inuitabili olim seruituti addicebatur Iudæus: Ita quicunq3 libertatem spiritualem, sanguine Christi comparatam vel negligunt, vel contemnunt, quiq3 peccato potius, & humanarum traditionum tyrannidi seruiunt, nunq̃ nec liberatricis gratiæ, nec gratuitæ salutis participes esse possunt. Sed miseram conscientia seruitutem seruire, & peccati pondus in æternum ferre coguntur, a qua dura conditione nos per Christum liberati, cauere debemus, ne denuo intollerabili iugo subijciamur: vt Paulus. 1. Cor. 6. 7. Gal. 5.

Gal. 5.

1. Cor. 6. 7.

Col. 2.

Collo. 2. monet.

4.

Etsi omnibus hominibus, etiam ignotis & immeritis, benefaciendum est, maxime tamen eorum habenda est ratio, qui in vera Christi fide, & religiosa pietate nobiscū conueniunt: Hi enim cum sint vnius corporis membra, nobis magis coniuncti & commendati esse debent. Iuxta illud, dum tempus habemus operemur bonum erga omnes, maxime vero erga domesticos fidei. Item, quic-

Gal. 6.

Caput. xii.

quicquid vni ex minimis meis fecistis, mihi Math. 25.
fecistis.

Quamq̃ paupertas, & rerum ad vsus prę- 5.
sentis vitę necessariarum inopia, tanq̃ crux
et fidei exercitiũ multis imposita sit, & iuxta
voluntatem Dei patienter ferenda, men-
dicitas tamen, lege diuina prohibi-
ta est: qui enim cum possunt, propter so-
cordiam laborare nolunt, nostra liberalitate
non sunt iuuandi. Paulus igitur posteriore
ad Thessa. Epistola, cap. 2. mandat, vt labo- 2. Thess. 2.
rantes proprium panem, non aliorum sudo-
ribus paratum, manducant. Vetatq; illis ci-
bos apponi, qui laborare propter ignauiam
recusant. Vnde sequitur, mendicitatem Mo-
nachorum nec sanctimoniam, nec perfectio- 6.
nem, nec legitimum votum, nec inter chri-
stianos tollerandam esse: cum damno enim, mendaci-
iniuria, & oppressione pauperum, ociosi ven-
tres, impietatis, idololatrię & impuritatis
authores, aluntur fouentur, & impingue-
sunt. Qualis Mo-
nachorum
mendaci-
tas sit.

Mutuū verē indigenti dandum est, eti- 6.
am vbi nulla est recipiendi spes: & clemo-
sinę liberaliter ex bonis diuinitus concessis
elargiendę sunt, ita vt citra propriam facul-
tatem aut prosperitatis iacturam, egenis &
indigentibus, succurramus. Non autem re-
quiritur ad eleemosynam, vt nugantur scho-
lastici, facultatū superfluitas, & extrema ne-
cessitas, Sophista-
rum error.

In Deuteronomii

cessitas, Nam cuiuslibet pro modulo facultatum largiendum est, idque vere indigentibus, iuxta legem charitatis & Naturæ, Quod tibi fieri vis hoc alteri facias, id est in quacunque necessitate siue extrema siue leuiori, constitutus, aliorum ope iuuari cupis, tu aliis cum eadem fortuna cōsistentibus succurre.

7. Quod primogenita, defectum, maculam uel vitium habentia, Deo offerri prohibentur, et illis in Communem vsum sepositis, alia integra, perfecta, et incorrupta, sanctificari domino mandantur: significat omnia diuini cultus opera & officia, talia esse debere, quæ omni errore ac vitio vacent, ab omni praua & carnali perturbatione libera, ab omni scelere, impuritate & peccato aliena sint. Et iuxta diuini verbi normam recta, per fidem pura, per charitatem perfecta, per syncerum gloriæ studium incorrupta, et per Misericordiam Dei hanc qualemcumque obedientiam prompte recipientem, grata ac accepta sint.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XVI.

Festa præcipua in Exodo ac leuitico præscripta, in hoc capite repetuntur: Deinde quales esse iudices ac Magistratus, & ad quam normam regere ac iudicare debeant declaratur:

Caput. xvi.

ratur: In fine autem huius capitis, hortatur iterum omnes, ut idololatriam detestentur. Synocera enim religione & pietate sublata, omnis sanctitas, & humani generis coniunctio, tollitur, ac magna confusio & vitæ perturbatio consequitur. Prima igitur huius capitis pars, pertinet ad declarationem tertij præcepti: Secunda ad primum secundæ tabulæ mandatum, in quo obedientia parentibus & magistratibus præstanda, exigitur. Tertia uero quæ de idololatria agit, ad primum prioris tabulæ præceptum referenda est.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS. XVI.

Mensis nouarum frugū, in quo cum nouo anno, omnia pubescere & inuouari ceperūt, iudeis in lege cōmendatus, vniuersum Noui Testamenti tempus & statum quemadmodum & Annus Remissionis significat, in quo libertas per christum a dura diaboli tyrannide, et seruitute fidelibus acquisita est, peccati verustas ablata, Mortis imperiū euersum, & noua ac spiritualis iustitia donata est, qua vetus natura per gratiā purgatur, ut fiat nouus homo & noua creatura per christi virtutē ac iustitiā regenerata, ac renouata: quemadmodū & paulus ad 2. Corinth 5. docet, Si 2. Cor. 5. qua est in christo noua creatura Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.

Tem-

In Deuteronomii

2. Temporalia Iudeorum festa, certis ac præscriptis diebus annue celebranda, perpetuas christifidelium solennitates in spiritu semper celebrandas significant, quibus Deus perpetuum sabbathum, & nunquam finiendum solennitatis annum, ac mensem promissit
Esa. 66. Erit inquit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho, & veniet omnis caro & adorabit coram me. Vt enim festa hæc monumenta erant non solum præteritæ liberationis, ex Aegypto &c. Sed indicia venturæ per Messiam perpetuæ liberationis, ita tempore certo corporalis illa liberatio celebratur, perpetuæ autem redemptionis solennitas, & memoria omni tempore celebranda est.
3. Hoc modo paschalis festiuitas populo veteri annue celebranda, nouum sed perpetuum ecclesiæ pascha præfigurabat, in quo Christus verus Agnus, sine macula aut vlla imperfectione, immolatus, semper a fidelibus fide editur cum azimis panibus, id est sinceritate & puritate conscientiæ, per Christum parta, remoto omni malitiæ, nequitia, & hypocrisis fermento, vti Paulus. 1. Cor. 5. exponit.
4. Quod nullibi extra locum a deo ordinatum, paschalis observatio celebrari potuit, indicat verum ac spirituale pascha, nusquam nisi in vera ac sancta electorum christi ecclesia retineri,

extra

Cap xvi.

extra quam, nec Agnus immaculatus, semel oblati, Azimis panibus commeditur, nec tantæ liberationis memoria cum gratiarum actione conseruatur: sed omnia iniquitatis fermento cōspersa, contaminata sunt. Habet enim vera ecclesia, altare de quo non participant, vel qui veteris tabernaculi, religioni adhuc superstitiose seruiunt, uel qui in infidelitate, impietate, et Hypochrismi perseuerantes, immundi sunt & prophani.

Penthecostes quoque festum pii omnes sempiterna memoria retinent, ut propter legem libertatis, id est gratiam spiritus sancti concessam, perpetuam laudem & gratiarum actionem Deo patri per filium referant. 5.

Festum etiam tabernaculorum, nunquam non celebratur, ut fideles meminerint, se quamdiu viuunt in corpore hoc, a domino peregrinari, nec habere hic permanentem ciuitatem, sed futuram & æternam inquirere debere. quam præparauit nobis per sanguinem suum, Dominus noster Iesus Christus. ad Heb. 9. Heb. 9: 10h. 14. 6. 2. Cor. 5. Heb. 13. Iohn. 14.

Proprius usus, & præcipuus finis festorum, & solennitatum omnium, quæ in ecclesia retinentur, est, ut fideles, maxima & infinita beneficia, & admiranda opera Dei, commemorarent, prædicent, & pro eis Deo gratias agant. Deinde ut consideratione historiarum ecclesiasticarum, diligenter perpendant, per quos

E. I.

Deus

In Deuteronomii

Deus ecclesiam suam rexit, quæ fuerit doctrina, quæ docendi ratio, ut nos eorum exemplo excitati, similiter incumbamus, ad promouendam diuini numinis gloriam, & humanam societatem colendam & conseruandam: tum etiam ut piorum doctorum, qui in ecclesia floruerunt, in religione consensum imitemur, & amplectentes simplicem veritatem, non necessarias controuersias & verborum contentiones fugiamus. Deploremus etiam naturæ humanæ ingentem infirmitatem qua etiam summa ingenia & sanctissimi homines, in terros errores dilabuntur, ac ardentibus votis deum oremus, ut nos spiritu suo gubernet, & accendat lucernam verbi sui, in cordibus nostris, ut gressus nostri in semita veritatis dirigantur: Hic principalis est dierum celebriorum in ecclesia usus, a prophana inepti vulgi, & scelerata papistarum superstitione, multum discrepans. Hi enim diebus his festis, in optimum finem institutis, ad idololatriam, & diuinitus prohibitam sanctorum venerationem abutuntur, his diebus luxu & venere disfluunt, his diebus suauiter ociantur, & symposijs, commensationibus, ludorum spectaculis, tempus inaniter & impie consumunt.

Papistarum
& vulgi
error.

8. Propter hos, & his similes abusus, & propter distorta hominum ingenia, & pessimos mores qui abusu festorum fouentur ac multipli-

Cap. xvi.

multiplicantur, præstaret paucissima institui festa, & ea huiusmodi, quæ ab omni superstitione, hypochrifi, & impietate, pura essent: Nam valde nocuit christianæ religioni accumulatio festiuitatum sub tyrannide paparum, ita ut nunc eas abolere tam sit necessarium, quam olim institui iudicatum est utile.

In tam deploranda humanæ naturæ infirmitate, & peruersorum ingeniorum feritate, diabolo etiam cum furore grassante, non possit incolumis & salua consistere generis humani societas, nisi essent qui bonos ab iniuriis defendere, peruersos a peccando reprimere, grassatores a deuastando cohibere, ac inter omnes ordinem conseruare, & pro authoritate possent, & pro officio vellent: ideo voluit Deus inferiores, maiorum potentia, prudentia, & æquitate gubernari.

Cum autem iustum iudicium, exerceri præcipit, legum bonarum exequutionem & reuerentiam requirit. Ne potestas gladii, sine legibus in tyrannidem degeneret, vel leges sine gladio inutiles fiant, & peccandi licentiam sceleratis hominibus præbeant.

Inter prauos affectus, qui iudicium, iustitiam, & æquitatem, corrumpunt, pessimi sunt, personarum respectus, & donorum amor.

E. ii.

Quorum

In primitiua ecclesia affirmat D. Hiero. præter dominicos dies, natalē dñi, pascha, pentecostē, & similia pauca, nullas sanctorū festiuitates celebratas fuisse.

10.

11.

In Deuteronomii

Quorum prior propinquorum amorem, amicorum fauorem, timorem magnatum, vili-um & inferiorum contemptum, proprium vitæ periculum complectitur. Posterior vero lucrum, damnum, commodū, incommodū, spem consequendi, & metum amittendi, multaq; his similia comprehendit, a quibus omnibus iusti iudices maxime abhorre-
debent.

12. Nulla respub. aut humanæ vitæ societas, sine religione pura & sincera, conseruari potest. Quare idolomaniam omnem, seuerissi-me prohibet Deus, & falsorū diuorū cultus abominatur. Vide supra cap. 12.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPI- TIS XVII.

1. Capite xvii, continuatur superius in-choata doctrina de iudicibus, & certis iudiciorum formis ac legibus. Prima vero parte, prohibetur, cultus diuini prophanatio, per oblationem viciosorum atq; immundorū animalium, quæ tanq̃ abomi-nanda, a sacrificiis domini excluduntur. se-cunda, externa idololatriæ poena, per iudices infligenda describitur. Tertio, ambigua & difficiles causæ, ad iudicium sacerdotum re-ferri mandantur. Quarto regum electio, quæq; circa illam fieri debent, significantur,
tum

Caput. xvii.

tum etiam regum & imperatorum officia
describuntur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES XVII CAPITIS

Immunda, viciosa & debilia animalia, Do-
mino offerri in lege, idcirco prohibita sunt,
ne ex oblatione talium, cultus æterni dei vi-
lesceret, aut contemptibilior redderetur: fig-
nificat uero hoc præceptum, vniuersa fide-
um opera, atq; officia, per veram fidem pura,
& sincera debere esse, & per constantem per-
seuerantiam integra, & perfecta. Nam si uel
fuerint immunda, per infidelitatem, uel va-
cillantia per dubitationem, uel imperfecta
per hypochrism, uel claudicantia per prauā
intentionē, uel mutila aut manca per vitio-
rum admixtionem, Deo placere nequaquā pos-
sunt, iuxta dictum, Quicquid ex fide non est,
peccatum est.

Quia magistratus ciuilis, et omnes reges ac
imperatores sūt custodes, non secundæ tantū
tabulæ, sed etiā prioris: ideo constitutis iudi-
cibus, proponuntur exempla criminum con-
tra primam tabulam, ut iudices sciant ho-
rum criminum supplicia, ad suum forum &
officium pertinere, & ut secundum hanc for-
mam similes controuersias diiudicent: ut vi-
delicet accusationem, sequatur diligens in-
quisitio

E.iii.

quisitio

In Deuteronomii

quisitio, inquisitionem duorum aut trium fide dignorum testificatio, ac tandem iusta pronuncietur sententia:

3. Etsi nemo externa vi, aut potestate, ad fidei sinceritatem, & veræ pietatis studium compelli possit: Externa tamen idololatria, Blasphemiæ, periuria, Sortilegia, veneficia & peccata contra pietatem publice admissa, iusta gladii civilis animadversione punienda sunt, quia eiusmodi humanæ societatis vinculum dissolviunt, eiusdemq; ordinem ac statum quammaxime perturbant:

4. Quemadmodum limitata fuit in veteri lege, Sacerdotum authoritas, ut non ex humanis opinionibus aut somniis, sed ex lege domini Omnia iudicarent. Sic ministrorū Noui testamenti potestas alligata est verbo dei, ut nihil doceant in ecclesia quod non sit purum verbū Dei, uel cum illo manifeste non cōsentiens: iuxta illud Docentes eos seruare omnia, quæcunq; mandavi vobis: Item si quis loquitur in ecclesia, tanq̃ sermones Dei loquatur:

Math. 28.
1. Pet. 4.

papicolarū
deliramēta

5. Regum ac imperatorum præcipuum officium est, verbum domini propagare, & iuxta id iudicia et æquitatem exercere. Nugantur itaq; papicolæ qui non solum simplex vulgus, a verbi diuini studio abducendum esse statuunt, verum etiam a Regum manibus scripturarum dogmata excutienda, & iuxta

Caput. xviii.

iuxta sua decreta, cum diuino etiam verbo pugnantia, iudicandum esse, clamitant. Sed illa hominum portenta, quę non verentur ipsi Deo aduersari & contradicere, etiam piis Magistratibus reluctari non timeant, & sibi auctoritatem, iudicandi & decernendi, cum in ecclesiasticis tum politicis negociis tribuere.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XVIII.

Capite decimo octauo primum, prospicitur religionis & verbi diuini ministris, nullam partem aut sortem cum reliquo populo accipientibus. Omnia deinde idolomanie genera, vt sunt auguria, aruspicia diuinationes ex partibus humani corporis aut aliorum quorumcunque animalium extis desumuntur, spirituum etiam incantationes, & reliqua idololatrię genera obseruari prohibentur. tertio, magnus ille propheta ac prophetarum dominus Messias, in populo Israel exorturus promittitur: Quarto discrimen inter veros falsosque prophetas indicatur, & pseudo-propheta, qui aliud quam purum & sincerum verbum dei predicat, interfici iubetur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES XVIII CAPITIS

E.iiii.

Pro-

In Deuteronomi

Promittit Deus, verbi ac cultus sui ministris, vite huius subsidia, & reliqua necessaria, ne necessitate ac penuria rerum coacti diuino cultui, ad se suosque alendos, detrahant: Mandat etiam ut ministros suos summo prosequatur amore populus, iisque quibuscumque poterit modis gratificetur. Reprehendit autem per Malachiam dominus auditorum tenacitatem & in concionatores sœuitiam & duritiem, simul promittens ampla liberalitatis piis doctoribus præstitæ præmia.

Malach. 3.

Hunc etiam locum diligenter tractat Diuus Paulus capite nono prioris epistolæ ad Corinthios, argumento probans ex hoc loco producto, ministros verbi debere præmia pro laboribus suis ex ecclesia accipere. Inquit enim an nescitis quod qui in sacrario operantur quæ de sacrario sunt edunt, & qui altari deseruiunt cum altari participant, ita & dominus ordinauit eis, qui euangelium enunciant de euangelio victum. Et priore ad timotheum cap. 5. dicit. duplici honore digni sunt Presbiteri, qui bene præsent plebi, laborantes in sermone & doctrina domini. Item ad thessa. cap. 5. prioris epistolæ diligenter commendat fidelibus curam ministrorum, sic inquit. Rogamus vos fratres ut agnoscatis eos qui laborant inter vos & qui præsent vobis in domino, & admo-
nent vos, ut habeatis illos in summo honore
per

1. Cor. 1.

1. Tim. 5.

Thessa. 5.

Caput. xviii.

per charitatem propter opus illorum, & pacem habete cum illis.

Nec dæmonibus vera vel prædicentibus, vel reuelantibus credendum est, quia pernicioſa mendacia, veritatis prætextu & verorū admixtione ornantur, vt ſimplicioribus & incautis imponant: Nec a mortuis veritas inueſtiganda eſt, quia cum mortuorum animæ non redeant ad viuos (ſpiritus enim vadens & non rediens eſt) illarū ſpectrorum apparitiones ſunt illuſiones & impoſturæ dæmonum, vt in mentita Samuelis ſuſcitatione videri poteſt 1. Samuel. 28. Et vt maxime ipſi mortuorum hominum ſpiritus, viuis apparere poſſent: Non vult tamen deus veritatem ab illis inquire, ſed verbo vitæ a ſe patefacto auſcultari iubet, quod viuorum hominum miniſterio & opera diſponi & propagari vult, iuxta illud, habent Moysen & prophetas audiant illos. Item, ſi Moysen & prophetas non audiunt neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit credent. Vnde & per Eſaiā dominus hoc ipſum quod hic, prohibet & ad verbum ſuum omnes vocat. Ad legem (inquiens) & teſtimonium. &c.

Noluit deus filium ſuū orbis ſaluatorem prius in mundum mittere, quam ſolennibus prophetarum vaticiniis prænunciatus, & figurarum multiplicium imaginibus in veteri lege præmonſtratus, quis, qualis & quan-

E.v.

tus

2.
Pſal. 77.

1. Samu. 28

Luce. 16.

Eſa. 8.

3.

In Deuteronomi

rus futurus esset, quidq; officii exercere deberet declararetur, rumā eti vt auida spe expectati aduentus, gratior esset, & ne humana ingratitude venientem non recipiens, excusationem haberet, quod subito aut ex inopinato apparentem tanq̃ ignorum negligeret: idcirco deus humanæ salutis consulens, mittendum mundo liberatorem, variis a principio figurarum vmbreis adumbravit, & clavis sanctorum varum oraculis commendavit, id quod prophetarum omnium & Moyſis potissimum scripta testantur: vt illud scrutamini scripturas illæ sunt quæ testimoniū perhibent de me. Item, si crederetis Moyſi crederetis vtique mihi, de me enim ille scripsit. Item, omnes prophetæ a Samuel & deinceps annunciauerunt dies istos. Item, huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionē peccatorū accipere omnes qui credunt in eum. Quare detestanda est eorū hominū impietas, qui Christū negant in mūdū venisse, quiq; negant vnicū humani generis saluatorem esse ipsum, vel in alio quoq; salutem querunt, eū in hoc vno & non in alio, omnia quæ a principio mundi prædicta sunt, completa esse cernant. Dulcissima est autē cōsolatio piis mentib⁹ perpendere, quod quæcūq; de Christo a prophetis prædicta sunt ea omnia in ipso impleta & exhibita esse.

John. 5.

Acto. 3.

Acto. 10.

Externorū scelerū contra diuinā legē, vindictam

Caput. xviii.

dictam magistratui civili deus commisit. In-
fidelitatis autē & contemptus euangelij sces-
lus ipse temporalibus pariter & æternis pœ-
nis vlciscitur. id quod & præsens textus indi-
cat, & omnium temporū historiarū testantur.

EXPLICATIO TEXTVS.

Prophetam similem mei) similem mei quan-
tum ad carnis formam, non maiestatis emi-
nentiā. Et si autem ad Iosiam aliqui, vel ali-
os prophetas hanc prophetiam detorquent:
Multis tamen rationibus conuincitur, de so-
lo Christo Moysen loqui: Nam in fine Deu-
teronomii dicitur. Nō surrexit vltra ppheta
sicut Moyses: omnes etiam reliqui prophetae
inferiores erant & discipuli Moysis: hoc ipsū
conciones diui Petri testantur, Act. 3. & Ste-
phani, Act. 7. & acclamatio populi Ioan. 6. &
æterni dei patris vox Math. 17. Constituentis Acto. 3. 7.
ipsum humani generis doctorem, &c. Hunc Ioh. 6.
audite. Pythones) nominantur qui dæmonio Math. 17.
afflati vaticinantur dicti sūt autē ab Apolline
qui a gētib⁹ pythius vocabatur, ppter inter-
fectū serpentē cui pythio nomē fuisse poëtae De ventri-
fabulatur: vtriloqui igitur dicuntur pythos loquis scri-
nici, quasi deo Apolline pleni, cum posside- bit D. Au-
antur tamē a dæmone respōsa per eos dante. gust. lib. 2.
Diuinos) diuini nominantur futura p̄dicen- cap. 23. de
tes & occulta reuelantes, nomine dei fraudu doctrina
lēter p̄tensō, qualis erat Balaam. Num. 22. christiana,

In Deuteronomii

**Papistarū
exercitia,**

Prohibet autem deus in vniuersum omnes artes magicas, sortilegia, vneficia, fœdera ac pacta tam tacita quam expressa, quæ cum dæmonibus vel dæmoniacis mediate fiunt vel immediate, omnemq; vsum Necromantiz, excantationum, & aliarum quarumcūq; prestigiæ & artium diabolicarum, quibuscūq; seu nominibus nōminentur, seu ritibus excerceantur, quæ omnia vt horribilia peccata sunt, sic semper cū idololatria infidelitate, errore & impietate coniūcta sunt. in papatu enim vbi idolorum cultus retinetur, & alii horrendi errores ac superstitiones accumulatz sunt, quam maxime hæ artes Magicæ floruerunt, sic & apud turcas, Mahometistas, & reliquos impios in summo precio habentur, incantiones, necromantia, auguria, aruspicia, vt historiæ testantur: Minatur autem deus se seuerissime puniturum, horum artium cultores, & vniuersas regnorum respub. propter tantam impietatem se euertisse declarat, vt populus Israeliticus relictis his prestigiis, deo soli seruiat. &c.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPIT- TIS XIX.

Postq̃ in superioribus capitulis totius legis summa repetita est, & prioris tabulæ præcepta explicata sunt, simulq; magistratus, & poli-

Caput. xix.

politicus & ecclesiasticus, constitutus & ordinatus est. Nunc iusto ordine, usque ad caput xxvi, repetuntur ac enarrantur posterioris tabulae mandata. In hoc autem capite pii magistratus officia depinguntur, v3 innocentes & probos tueri, sceleratos vero & flagitiosos suppliciis afficere: Quare priuilegium illud prius datum de ciuitatibus refugii, hic repetitur, ut insontes & in peccata casu aliquo, non scienter & volenter incidentes, a magistratu defendantur: Deinde vero homicidia voluntaria sine condonatione punienda esse per magistratus Deus statuit. tertio, quia homicidia plerumque oriuntur & multiplicantur ex iniusta possessione & bonorum occupatione, prohibentur transferri possessionum termini a maioribus constituti. Quarto de usu testium ac testimoniorum, & de poena falsi testis lex perspicua traditur. Quinto lex & poena talionis in Iudaica politica ordinatur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XIX.

Innocentiam ideo vult deus ab omni iniuria tutam esse, ut ea a cunctis ametur, colatur, & conseruetur, ad cuius tutelam Asyla in populo Israelitico constituit, & magistratum ac iudicium ordines, gradus & officia in
toto

In Deuteronomiū

Rom. 13.
1. Pet. 2.

toto genere humano ordinavit, quorum gubernatione prohiberetur ne par esset nocentis insontisq3 conditio. Id quod Paul. ad Romanos 13, & Petrus p̃iori epistola capite secundo testatur.

2.

Sicut Asylorum quæ deus populo suo concessit priuilegium, non ad facinorosos, sed ad insontes iuuandos pertinuit, sic immunitas concessa ecclesiis christianorum, non sceleratis sed innocentibus in periculo constitutis, & ad ecclesiæ tutelam contugientibus præsidio esse debet, ne potius occasio peccandi, quam custos innocentiae esse videatur.

3.

Math. 15.

Nec reum reputat nec pœna dignum iudicat Deus illum hominem, qui inscius, inuitus, ex mero casu, & non ex peccandi proposito, damnum infert proximo. Nam iuxta doctrinam domini in euangelio, ex corde oriuntur & prodeunt omnia quæ hominem contaminant. Vult tamen deus & mala vitari, & malorum occasiones omni cura caveri, nec apud deum crassa quemq̃ excusat negligentia. Debent enim singuli diligentē adhibere sollicitudinē, ne cui noceat, quod si quis illicita perpetrat, vel negligēter sibi vel aliis prospicit, malū quod consequitur iuste illi imputatur.

4.

Non omnis qui reus apparet iudicio hominū, reus corā deo habetur, Nec reputat deus insontes

Caput. xix.

Infantes eos omnes quos mūdus iudicat innocentes: Deus enim & inuoluntarios homicidas a reatu & culpa liberat, & eos homicidas iudicat, qui odio & inuidia inflammati, proximū persequuntur: odiū igitur & maleuolentia p̄cedens factum, homicidium efficit.

Etsi fidelibus vtriusq; , tam veteris quam
5. noui populi licitus fuit & concessus legū
politicarum vsus, etiam in expetenda de sceleratis vindicta: christianis tamen commendata est moderatio, vt non secundum strictum summi iuris rigorem, sed secundum charitatis æqualitatē cum proximo agant.

Magistratum negligentia sæpe accidit, vt
6. vniuersæ respublicæ euertantur: cum enim
homicidia, falsa testimonia, & alia huius generis publica flagitia, sine supplicio p̄termittuntur, tum cōmuni p̄cna, totæ ciuitates & regiones afficiuntur. Ideo dicitur, auferes innoxium sanguinem ex Israel. Item, auferes malum de medio tui.

EXPLICATIO TEXTVS.

Si quis autem odio) Homicidium duplex est, aliud reale, aliud mentis appellatur. De hoc dicit dominus, Math. quinto, quisquis irascitur fratri reus erit iudicio, & Ioannis in priore epistola capite quinto.

Omnis

In Deuteronomii

Omnis qui odit fratrem suum homicida est: de illo inquit christus quicumq3 gladium acceperit peribit gladio, loquitur autem non de Magistratuū gladio sed: priuata vindicta. Hoc posterius genus in duo dirimi potest. In voluntarium & casuale de quibus supra dictum est.

SUMMA ET DISPOSITIO .CAPIT- TIS XX.

1. Legi de homicidiis subiungit Moyse legem de bellorum iure: prima autem presentis capitis parte, iubet populi preliaturi fiduciam in deū erigi, ne animis inani timore perculsis a deo deficient. Secundo inepti & inidonei bello ad sua remitti mādātur, ne ipsorū imbecillitas & pusillanimitas aliis timorem incutiat. tertio, hostibus procul sitis pacem primum offerri precipit, vicinis autē id est Chananeis bellum inferri absq3 omni pacis conditione mandat: ipsorum enim scelera & impietas nullas inducias meruit.
4. Quarto, ius quod victores Israelitæ in deuictos hostes exercere debeant, prescribitur: constituit etiam quid de arboribus aliisq3 rebus humanæ vitæ necessariis faciendū sit. ex enim quæ nobis inservire possunt nō sūt destruendæ, quæ vero ad vitæ sustentationē non prosunt, in alios vsus sunt transferendæ.

Loci

Cap XX.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XX.

Veterem Iudæorū populū deus ita instituit, ut non in pace tantum sed bello, pugnando, diripiendo, devastando, ipsius gloriæ inserviret: in præliis enim & bellorum difficultatibus diuinæ maiestatis præsentia maxime conspicitur, qua non solum aduersarii ipsius potentiam sentiunt, sed & pii paternam bonitatem experiuntur, ut & hostes ipsum metuant, pii autē tanq̃ patrē diligant.

Nouum tamen ecclesiæ christianæ populū & a bellis carnalibus alienū, & sanctæ pacis ac concordie studiosum & persecutionū tollerantem esse Christus voluit. Vnde ait Math. 5. Beati pacifici quoniam filii dei vocabuntur, & per Paulū ait: Quantum in vobis est cum omnibus pacem habete: Item, non vosmetipsos defendentes charissimi date locum iræ.

Math. 5.
Rom. 12.

De bellis tamen inter christianos hoc sentiendū est: Primū optandū esset piis omnibus ut nec bella gererētur, nec occasiones bellorum darentur, quæ ut Iacobus ait, ex malis affectibus in mortali natura regnantibus ortum habent: Deinde perpendendū est, euāgeliū non mutare politias aut ciuilia iura, sed potius res pub. honestis legis ordinatas approbare ac cōfirmare: inter ordines autē &

F.i.

res

In Deuteronomii

res politicas numerantur potestas publica & ius gladii. Quare potestatem & legitimum gladii vsum non tantum non improbat aut abolet, sed etiam summis Emcomiis ornat, & auctoritate diuina confirmat. Vt illud: date quæ sunt Cæsaris Cæsari. Item, omnis anima potestatibus sit subita. Item, ego dixi dii estis. Item, subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter dominum, siue regi tanq̃ præcellenti, siue ducibus tanq̃ ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum. Porro vsus gladii in hoc diuinitus est concessus potestati ciuili, vt insontes & honesti ciues defendantur, scelera-ri autem puniantur & cohibeantur, ne vel humanam societatem perturbent, vel honestos ac bene meritos lædant. Contingit autē iniuriam fieri non tantū ciui a ciue: Sed etiā p rapinas, prædationes, latrocinia, direptiones puræ & synceræ religionis euersionem & alia mala, quæ vel a grassatoribus vel ab aliis rebus pub. iniuste inferuntur.

Debet ergo potestas publica, vti gladio diuinitus concessa, non tantum suppliciis contumaces subditos afficiendo, verumetiam in repellendis, arcendis & puniendis grassatoribus, ac publicis hostibus, rempublicam suam iniuste perturbantibus.

Belli definitio.

Hæc vero vindicta publica, cū p legitimos magistratus ad iniustam vim repellendam,

aug

Cap. xx.

aut propulsanda latrocinia, vel recuperanda damna iniuste illata, exercetur, bellum esse definitur.

Fit autem sæpe ut sumantur arma iniuste, legitimi belli pretextu. Quare ea diligenter sunt considerata, quæ ad iustum bellum requiruntur.

Primum enim requiritur, ut publica legitimi magistratus auctoritate, non tyrannica vi, aut priuata temeritate suscipiatur. Iuxta illud D. Augustini contra Faustum: Ordo naturalis mortalium paci accomodatus, hoc poscit ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sint.

August. cōtra Faustū.

Secundum est iusta causa, ut scilicet nec ambitione, nec dominandi libidine, nec tyrannica crudelitate, nec maligno aut iniquo aliquo affectu, sed vel pro liberanda repub. ab iniusta hostium vi, aut propter cōpescenda latrocinia, aut propter ablatas possessiones recuperandas, vel propter enormia flagitia puniendā, quæ aliter quam bello puniri non possunt, & his similia bellum suscipiatur, de quibus beatus Augustinus ait, Iusta bella definiri solent quæ vlciscuntur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere quod pro iniuriā ablatum est. Cæterum quod immanis alicuius flagitij puniendi causa, bellum vel inferri vel suscipi possit, indicat historia

Posse vero christianos militare docet August. in sermone de seruo centurionis.

In Deuteronomii

Iudicū. 19. in libro Iudicum cōmemorata, de suppressi-
one Beniamitarum facta ab vniuerso popu-
lo propter stupratam Leuitæ vxorem.

Tertium quod requiritur, est recta intentio,
vt vel reipub. salus & prosperitas acquisita
retineatur, vel imminetia pericula auertan-
tur, vel pręsentia mala prohibeantur. De hoc

August. in ait August. in libro de verbis domini. Apud
historia de veros dei cultores etiam illa bella sūt pacata
verbis dñi. quæ nō cupiditate aut crudelitate, sed pacis

conciliandæ studio geruntur, vt mali coher-
ceantur, & boni subleuentur. Idem, contra

August. lib. Faustum lib. 22 ait. Nocendi cupiditas, vlcis-
22 contra cendi crudelitas, impacatus & implacabilis
Faustum. animus, feritas rebellandi, libido dominan-

di & si quę sunt similia in bellis iure cul-
pantur: idem ad Marcellinum: Non queri-

August. ad tur pax vt bellū exerceatur, sed bellū queritur
Marcellū. vt pax acquiratur, esto ergo bellādo pacificus

vt eos quos se xpugnas ad pacis vtilitatem
vincendo perducas.

4.

Christianis itaq; sicut reliqua officia poli-
tica, bella iusta & legitima concessa sunt, nec
sacra scriptura vnq̃ ius bellandi abrogat. pri-
uatam autem vindictam omnibus interdixit
Christus, Math. 5.

Math. 5.

5.

Sicut ea quę iusto bello acquiruntur iuste
a victoribus possidentur: sic quęcunq; iniu-
sti belli iniuria per vim rapiuntur, iniuste
occupantur & restitui debent, neq; hic ex-
cusat

Caput. xxi.

cusat dominantis imperium, malefacientis subditi peccatum, quin & agentes & consentientes eadem poena sunt plectendi.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXI.

Caput vicesimum primum, casus aliquot ad praecepta posterioris tabulae pertinentes continet. Ac prima quidem parte, tradit solennem ritum expiandi homicidii incerto incognitoque autore perpetrati. Deinde Iudaeis matrimonium cum captis bello alienigenis mulieribus certa quadam conditione celebrare permittit. Tertio ius primogeniturae non pro cuiusque libidine sed pro naturalis ordinis ratione & aequitate assignari praecipit. Quarto, rebellium liberorum poenam, suppliciumque praescribit. Quinto, sepulturae officium ultimo affectis supplicio impendi, & maledictum tolli iubet,

LOCIALIQUOT INSIGNIORES

CAPITIS XXI.

Horribile peccatum & ab omnibus fugiendum homicidium esse, praesens capitulum docet, cum innoxias & a scelere respub. liberas, solenni ritu ab homicidio occulte perpetrato expiari mandat, ne aliorum scelerum reatus aut approbatio iram dei contra alios provocet,

In Deuteronomii

nene homicidiū dum non punitur leue aut
contemnendum iudicetur.

2. Vt captiua mulieres alienigenae, non nisi
deposita gentilitate fidelibus viris matrimo-
nio iungi potuerunt. Sic nec peccatores po-
pulo dei vel electis annumerantur, nisi de
potestate tenebrarum per sanguinem Chri-
sti mediatoris erepti, & per spiritus sancti
gratiam renati ac renouati, abiectis omni-
bus tenebrarum operibus in nouitate ac vi-
tae innocentia abulent, de qua beatus Paulus
Roma. 6. & Ephe. 4. concionatur.

Rom. 6.
Ephe. 4.

3. Polygamia nec instituta nec a deo prae-
cepta, sed a Moyse Iudaeorum populo sicut &
vorum repudiatio permessa fuit, quam chri-
stianis nec usurpare nec imitari licet, quos
ad primariam naturae & coniugii ordinatio-
nem Christus reuocat. Math. 19.

Math. 19.

4.

Honestas naturae leges & dei ordinationes
non esse hominum arbitrio aut temeritate mu-
tandas, ostendit praesens lex, quae parentibus
assignandae aut transferendae primogenitu-
rae potestatem adimit, ne quis in hac vel si-
milibus dei aut naturae ordinationibus quidquam
pro sua voluntate immutare audeat.

5.

Cum homines conditi sint ad societatem
& vitae consuetudinem colendam, in qua
gloria creatoris celebreretur atque propageretur,
institutum est oeconomia & ordinatum con-
iugium, ut ex eo tanquam ex primo plantario nas-
catur, educantur, & prodeant homines, qui

Caput. xxi.

tam in politia quam in ecclesia deo inseruiant, & genus humanū honestis officiis & præclaris virtutibus iuuent & ornent.

Eapropter tam naturæ ductu, quam diuino mandato liberi parentum imperio subiecti sunt, ut eorum prudentia, consiliis, auctoritate, ita regantur ac instituantur, cum ut gloriæ dei tum humanæ societatis incolumitati in sua quisque statione olim seruire valeat. Nihil enim cōmunem hominum cōsociationem magis labefactat & dissipat, quam vel iuuentutis institutio illibera, vel peccandi licentia.

Quare parentū diligentia curaque in liberis recte & liberaliter informandis, & horū erga maiores obedientia, præmiis pœnisque propositis exigit. Vnde certū est grauissimas imminere pœnas tam ignavis maioribus, qui vel importuna austeritate vel intēpestiua lenitate liberos corrumpunt & deprauant, quā contumacibus & immorigeris liberis, qui dulce patētū iugū excutiunt & mite imperiū cōtemnunt. Id quod & præfēs textus satis indicat, & historia Heli & filiorū ipsi manifeste declarat.

Christus pro nobis maledictus factus, & in crucis patibulo appensus, omnes fideles ab æterna maledictione & promeritis pœnis liberat, suamque iustitiam nobis communicat, & obedientiam suam nobis imputat, ut ipsius iustitia iustificati æterno Deo

F. iiii.

patri

6.

7.

Exod. 20.
Prouer. 10.
Eph. 6.

8.

In Deuteronomii

Gal. 3.!

patri reconciliaremur, & ipsius meritorum premia consequeremur: quemadmodum diuus Paulus hunc locum exponit ad Gal. 3. Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt: id est lex nunquam sinit aliquem benedictum esse, quia nullum reperit innocuum. Scriptum est enim maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quae scripta sunt in libro legis. Filius igitur dei huic maledictioni se subiecit, ne nos in aeternam damnationem precipitaremur, & sua perfectione nos ornat, ut coram deo patre inueniamur electi, sancti, & purificati.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPIT- TIS XXII.

- Proponuntur in hoc capite, certi casus ad quintum, sextum, ac septimum, precepta pertinentes, quibus charitatis erga proximum officia commendantur: Omnium autem primo, res quaelibet proximi vel amissa vel in periculo existens, conseruari & curari tanquam propria iubetur. Preterea inseritur prohibitio specialis cuiusdam occasionis alieni damni. Casus deinde matrimonialis ambiguus explicatur. Postremo adulterii & virginem corrumpentis poena describitur, vnaque incestus cum nouerca damnatur. Quorum preceptorum, alia iudicialia, alia moralia sunt, ad diui-

Caput. xxii.

diuinam honestatis atq; humanitatis regulam pertinentia.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS. XXII.

Charitas proximi quam secunda legis diuinæ tabula præcipit, eius est ingenii, vt a no-
tumentis ac damnis proximo inferendis ab-
stineat, & aliorum vtilitatem tanq̃ propriam
procuret, iuxta iuris naturæ regulam a chri-
sto, Math. 7. propositam. Omnia quęcunq; Math. 7.
vultis vt faciant vobis homines, eadem vos
facite illis. &c.

Si tanta cura proximi bona custodienda
& conseruanda sunt, Multo magis persona,
vita & incolumitas nobis sit commendata:
cōfutat igitur dominus hoc argumento hy-
pocritas & phariseos qui ægre ferebant quod
die sabbatho sanaret. 2.

Sic & humanitas, auibus & brutis animans
tibus exhibenda, significat nos oportere ho-
minibus & vicinis nostris maxime, pietatis &
beneuolentiæ officia præstare, qui brutis om-
nibus Deo longe chariores sunt. 3.

Non mala tantum, sed & omnes malorum
occasiones præcauere debemus. Qui enim
in proximum peccat, vel occasionem læden-
di proximum, præbet, reus existit, & pœnam
peccati luere cogitur: Inquit enim lex cum Math. 6.
4.

F.v.

ædifica-

In Deuteronomii

edificaueris domum & sis reus. &c.

5. Fraus & dolus vt in alijs honestis contractionibus, sic in matrimonio contrahendo locum nullum habere debent. Quodcumq; enim corrupta mulier honesto & innocenti vero imponit, cum impudicitia eius detecta fuerit, coniugale etiam societate dissoluit, lites & dissensiones excitat, in legitimum thorum pueros supposititios & falsos heredes introducit, famam innocentis & honesti viri contaminat, aliq; incommoda tale coniugium secum adfert. Debet autem magistratus in tali maris & feminae copulatione prospicere sua prudentia, vtrique parti, & auctoritate sua efficere, vt innocens fraudulenter circumuertitur liberetur. De poena autem hic prescripta statuendum est, quemadmodum de alijs legibus iudicialibus quae a magistratu immutari possunt.

8. Declaratio sexti precepti proposita, satis ostendit lege dei non solum prohiberi adulterium cum meretrix. Sed omnes in vniuersum venereae libidines ac turpitudinis species, ac externam actionem cum interna animi impudicitia vetari & lege diuina damnari.

EXPLICATIO TEXTVS.

Non induet mulier) prohibet deus alieni sexus vestium usus, ne quis vel sexum men-
tiatur vel alieni sexus officia exerceat, aut

more

Caput. xxiii.

mores indecore induat, ne vir effeminatus mulier vero audacior reddatur. Sic Paulus prohibet ne mulier in ecclesia doceat, ne marito dominetur. Si ambulans per) Quod vetat rapi auem cum pullis, significat non esse temere destruenda dona dei, aut eis abutendum. Nam ea hominibus contulit ut illorum vltui inservirent. Iubet etiam ut mansuetudinē exhibeamus brutis animalibus, ut tali exercitio discamus hominibus etiā prodesse. Non arabis in boue) Item de non seminando agro diuerso semine, prohibetur falsa hypocrisis & simulatio.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXIII.

Capite xxijj. statutis quibusdam peculiaribus Iudæorū respublica ornatur. Præcepta etiam ad mores publicos & priuatos, ad honestatem, pudicitiam, charitatem, humanitatem, ac pietatem pertinentia, traduntur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XXIII.

Quemadmodum a publicorum officiorū administratione aliquot hominū in idoneorū gradus semoti sūt in synagoga Iudaica. Sic in ecclesia christi reputātur ministerio verbi ac sacramentorū, indigni, heretici, criminosi, infames

In Deuteronomii

1. Tim. 3.
Titim. 1.

infames, immorigeri & horum similes, ut
diuus Paulus ad timotheum, ritumq3 fufe
declarat.

2. Philostorgian, gratitudinem & alios hone-
stos affectus, virtutumq3 officia, non tantū
non abolet christiana pietas, verum etiam ea
& exigit & multo perfectiora ac gratiora
reddit, ut præsens capitulum docet, cum præs-
cipit, ut nec abominandū Idumeum, eo quod
frater & cognatus esset, nec Aegpitiū prop-
ter officia hospitalitatis olim præsstita, tanq̃
alienigenā negligenter aut contemnerent.

3. Ab omni specie mali fideles abstinere de-
bent, ne vel per ipsos sanctæ ecclesiæ con-
gregatio contaminetur, neue aliis sint offen-
diculo, vel suo exemplo in errorem alios
pertrahant, præcipue vero ne gloria dei con-
spurcetur, & sacra religio male audiat, vel eti-
am iniquitate tua iram dei in te & socios
concites. Quare inquit custodias te ab om-
ni re mala, & quæ sequuntur. Ideo etiā Pau-
lus 1. thessa. 5. dicit, ab omni specie mali
abstinate vos. Item, 1. Cor. 5. Modicum fer-
menti corrumpit totā massam. Item, 1. Cor. 8
Rom. 14. videte ne vestra licentia offendiculum fiat
infirmis. Idem quoq3 hortatur, ut precau-
mus ne blasphemetur bonū nostrum, id est
nomen & doctrina domini.

4. Quod Iudæis a fratribus usurā exigere nō
licuit, ab alienigenis tamen recipere cōcessū
fuit,

Caput. xxii.

fuit, indicat usuram quidem sua natura illicitam esse, permissam autem Iudæis sic, ne fratres sed alienigenas grauent. Nam diuina maiestate & permittente & imperante, licuit aliquas gentes, quarum peccata commissa, pœnam promeruerunt, occidere, & illorū bona hoc exactionis genere sine peccato occupare: quemadmodum Aegiptiorū vasa & indumenta mutuo accepta auferre, deo iubente, licite potuerunt. Cœterum ea permissio nec Iudæis (qui iam populus dei esse desierunt) nec christianis eam consuetudinem imitantibus, patrocinator, quibus omnes homines fratrum ac proximorū loco esse debent, vnde a nullo, siue fidei, siue infidei, potest christianus usuram seu lucrum exigere.

Sed vt hæc planius intelligantur, adiungam fœnoris definitionem, & reliquas circumstantias explicabo.

Fœnus est lucrum vel commodum pœcunia æstimabile, quod pro mutatione pœcuniae vel rei alterius (cuius vsus ac finis principalis est distractio, consumptio aut cōmutatio) cum incommodo ac damno proximi, ex pacto tacito vel expresso ultra sortem mutuo datā, tanq̃ preciū mutationis, exigitur.

Observanda est autem particula hæc in definitione, pœcunia æstimabile, quæ propter rerum diuersarum discrimē adiecta est: Etsi enim

Definitio
fœnoris.

In Deuteronomii

enim duo sunt rerū genera quorū alterū cō-
municabile, vt pœcunia, domus, agri. Alterū
vero incommunicabile, vel quia eius rei cō-
municationem lex diuina, vel ratio humana
phibet, appellatur, vt vxor liberi, &c. Tamen
alia ratione inter se discernuntur, quod alia
sint bona quæ pœcuniis redimi possunt, qua
lia sunt frumentū, vinū, ædes, nauis, &c. Alia
vero quæ pœcuniis non æstimantur, vt ami-
citia, gratitudo, beneuolentia, fidelitas, &c.
De his autē posterioribus sic sentiendū est.
Qui mutuum in amicitia, beneuolentia, fi-
delitate, &c. Amore & constantiā vel expe-
ctant vel exigunt, non peccant. De illis autē
statuendū est, quod qui pœcuniam vel alia
quolibet prioris ordinis bona, tanq̃ mutuatis
onis præciū postulat aut ex pacti conditione
accipit, grauiter in proximum peccet.

Relictis autem prioribus, quæ nec cōmu-
nicabilia bona sunt, nec pœcuniis æstimari
possunt, de bonis quæ pœcuniis mēsurantur
agamus, hoc enim bonorum genus in vsu-
ram cadit.

Diuiditur autem rursus in duas species, vt
vna earum vsu consumatur, uel cuius vsus a
dominio non separatur. Altera vero cuius
vsus in alium trāsfertur, dominio penes pos-
sessorem remanente. Bona prioris speciei
sunt, frumentum, vinū, oleum, pœcunia, &c.
Frumenti enim vini & similium rerum vsus

Caput. xxiii.

in cibo & potu consumitur. Pœcuniæ vero principalis vsus est, ipsius distractio in commutationibus. De his tenendum est, quod concesso vsu, traufferatur dominium in eum cui vsus conceditur, siue per venditionem, siue per mutuum, vnde qui rem talem vsu consumptibilem mutuo dat alteri æquale pro æquali exigere, siue tantundem repetere potest. Sed vltra mensuram concessam, pro vsu rei præmium extorquere legitime non potest. Peccat enim contra iustitiam, accipiendo vel duplex precium pro eadem re, vel precium pro re quæ non existit.

Posterioris autem speciei bona sunt, domus, agri, boues, equi, naues, quæ ipso vsu non consumuntur, etiamsi a domino separantur. De quibus statuendum est, quod per locationem aut mutuū sic concedi possint, vt & res ipsæ saluæ maneant concedenti, & precium vsus vel fructus ex pacto licite exigi possit.

Hęc enim bona vsu fructum habent, id est vltra vsum, cōmodum vtenti adferunt, quare & precium pro vsu, & pro cōmodo lucrum, recipere potest concessor.

Illa vero cum vna cum vsu consumantur, nec vtilitatem post se aut fructum relinquunt, vltra mensuram concessam nihil amplius requirunt. Non enim lucrum aliquod

In Deuteronomiū

aliquod ea consequitur.

Vsura quas **tenus est** **peccatum.** Sciendum est autem vsuram omnem peccati rationem habere, cum contra iustitiam & charitatem proximi, exigitur, ut & exactor iniustum prēmium requirat, & debitor ex hac exactione damno afficiatur.

Rationes **quas pro-** **bāt vsuram** **peccatum** **esse.** Quisquis enim violat iustitiam in cōmurationibus & contractionibus requisitam, peccat, exigens illegitimā vsuram violat iustitiam, quia non seruat æqualitatem, dum plus exigit quam dedit, igitur peccat.

Id illicitum est quod charitati proximi repugnat, & diuinæ legi contrarium est, eiusmodi autem res est vsura, est igitur illicita: Proximi enim bona distrahuntur, & iniuste leditur proximus, cum ea dare cogitur quæ non accepit. Deinde hoc fit alteri quod sibi nemo lubens fieri vellet. Quod autem diuinæ legi repugnet manifestum est, Exodi 22. Si pœcuniam tuam (inquit lex) mutuo dederis populo meo pauperi, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Item, Leuitici 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & susceperis eum quasi aduenam & peregrinum, & vixerit tecum, ne accipias vsuras ab eo, nec amplius quam dedisti.

Quod si quis hæc testimonia tanq̃ Mo-
saiaca & ad christianos non pertinentia te-
mere reiicere voluerit, reiiciat etiam propriā
naturam

Cap. xxiii.

naturā, lex enim naturæ iniustas exactiones prohibet & damnat, cum inquit. Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Audiat etiam Christū loquentem, Luce 6. Mutuū date nihil inde sperantes. Pronunciantur itaq; voce prophetarum foelices, qui vsuris se non contaminarunt. Ezech. 18. Psal. 14. Luce. 6. Ezech. 18. Psal. 14.

Præterea in definitione obseruāda est particula, de pacto expresso vel tacito, quia magna est distantia inter id quod sponte sine pacto, aut coactione redditur, & id quod ex cōditione & pacto exigitur. Spontaneū enim donum, aut voluntariam beneficii recōpensationem recipere non est peccatū. Verū exigere cū incommodo proximi, pro officio mutuandi precium, vltra id quod mutuo datū est, iniustū peccatū iudicatur esse. Neq; vero ita statuendum est, de bonis quæ præter vsum, cōmodum aliquod afferunt: Hæc enim bona, lucri vel vtilitatis, quæ ex vfu eorū prosueniunt, recompensationem requirunt.

Hæc de vsura breuiter addere volui, vt iuniores scirent, quam horrendū sit peccatū per iniustam exactionem proximū opprimere, discerentq; mutuis officiis ac beneficiorum cōmunicatione amorē contrahere, & contractum conseruare, vt publica consociatio animorum coniūctione stabiliatur, & veræ pietatis officiis ornetur. Sed anteq̃ ad reliquos locos accedā, pauca de vsurarijs &

G. i. fœneras

In Deuteronomii

foeneratoribus dicam.

Non possunt se excusare auari, qui mutuū sine usura concedere nolunt, quasi liberum esset mutuum dare vel non dare. Etsi autem casus talis incidere potest in quo forte liberum esset, tamen sic cadit concessio mutui sub præcepto, sicut largitio eleemosinæ, scilicet in casu necessitatis proximi, petentis mutuum ab eo cui suppetunt facultates aliquomodo superflue, ut absq; suo damno, proximo egenti succurrere possit. In quo casu qui mutuum non concedit, & in Deum & in proximum grauiter peccat.

Porro, quamuis peccet qui usuras iniuste exigit, non peccat tamē qui exactas per vim pacti reddit, Is enim iniuriam non infert, sed patitur.

Non autem licet alicui ad mutuandū pro usura eum inducere, qui usurariam exercet facultatem, nisi maxima necessitas impulerit: Sicut enim qui in latrones incidit, salua conscientia ne occidatur bona sua iis offerre vel dare potest. Ita graui necessitate vigente usurarios spe lucri incitate possumus, ut nobis suis facultatibus subueniant. Sed de his satis ut opinor dictum est. Redeamus igitur ad locos.

Pro variis votorū formis & obligationibus quæ in vetere Iudæorum populo fiebant, vnū habet populus christianus quo se totū
Deo

Cap xxiiii.

Deo consecrat in baptismo, vt postea sui iuris non sit qui baptizatur: iuxta illud . Qui Gal. 3.
cunq3 in christo baptizati estis christum induistis. item, empti estis precio magno & non estis vestri. Hoc vnicum votum si reddis-
tur satis est, si non redditur alia nihil iuuant. 1. Cor. 6.
Coeterum si quod votum faciendum est, illud & de re Deo grata & accepta & quæ a vouente præstari potest fieri debet: alioqui stulta & impia est promissio, qualia sunt delira papistarum vota sine mandato dei, sine fide facta, quæ etiam longe difficiliora sunt quam vt a quoq3 in hac mortalitate impleri possunt.

Ea vero hypocritarum vota ac iuramenta 8.
quæ fiunt de rebus illicitis peccata sunt grauissima, & cum implentur multo grauiora redduntur, vt votum Iephtæ Iudicū. 11. & Herodis. Mathe. 14. In quo casu sequendus est Ysidori canon. In malis promissis rescinde Ysidorus.
fidem, in turpi voto muta decretum. Quod incaute vouisti ne facias, impia promissio est quæ scelere adimpletur.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPIT- TIS XXIIII.

Charitatis atq3 humanitatis officia erga proximum exercenda, in hoc capite proponuntur. Prima vero pars, continet permissionem repudii populo iudaico.

G. ii,

Secunda

In Deuteronomii

2. Secunda pars nouis maritis libertatem cōcedit.
3. Tertia, iubet in accipiendis pignoribus & repetendis debitis, seruari moderationem. Simulq3 mangones & plagarios vltimo supplicio addicit : Causæ lepræ vitari etiam iubentur. Insuper in hac parte, laborantibus mercedem solícite reddi præcipit.
4. Quarta vero pars, iustitiam & miseros ac desolatos homines commendat, vt fontes meritis pœnis, innocentes dignis præmiis afficiantur, & oppressi homines bonorū viro-
rum patrocínio subleuentur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS. XXIIII.

1. Sanctam humani coniugii societatem, ita deus principio instituit, vt & perpetua per omnem vitam, coniugum, consuetudo esset, & tam arcta atq3 indiuidua coniunctio, vt nisi per mortem licite separari non possent, quos semel deus coniunxisset.
2. Quare hoc loco Moyse, nec præcipit cōtra institutionem diuinam diuortium, nec approbat cōiugis repudiationē, quam duro & peruerso Iudæorū populo ppter cordis duriciē cōcessit, vt maius malū euitaretur.
3. Hoc Christus dominus apud Matheum haud obscure declarat in hanc sententiam. Diuina institutio nō est hominū temeritate violanda.

Math. 19.

Caput. xxiiii.

violanda. Tunc enim omnia maxime florēt, cum iuxta voluntatem & ordinationem dei perseuerant. Miserrime autem distrahuntur homines, cū somniis suis diuina decreta peruertunt. Quoniā igitur deus marem & feminam arctissimo fœdere ad perpetuam vitæ consuetudinem copulauit. Inquiens, relinquet homo patrem & matrem & adheret uxori suæ eruntq; duo in carne vna. Nulla hominum temeritate dissolui, aut per coniugis repudiationē legitimū matrimonium dirumpi potest. Quare permisit Iudæis repudiationē deus, non mandauit, idq; quod nō bona esset, sed propter duriciē cordis ipsorum. Separatio igitur coniugatorum, nulla legitime fieri potest, nisi per fornicationem. Tunc enim non amplius sunt duo in carne vna, sed dulcis illa copulatio fornicatione dissoluitur.

Genes. 2.

Cum iubet deus populum suum vt causas lepræ summo studio euitet, peccata eos subterfugere, quæ causæ sunt, non solum lepræ, sed omniū calamitatū, mandat. Infigit enim deus morbos peccatoribus propter scelera, vt puero Elisei, 4. Regum. 5. Item, 4. Regū. 15. Azarias lepra percutitur a domino. Qui igitur lepram & peccatorum pœnas euitare volunt, a peccando abstineant.

4.

De pignore accipiendo & reliquis charitatis officiis satis superflue superioribus capitulis

G.iii.

tulis

In Deuteronomii

tulis dictum est. Hoc tantum nunc notemus Deum abunde talia charitatis officia remuneraturum, quæ ex sincera fide profluunt.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXV.

Caput. xxv. multa variaque precepta ad executionem legum, ad iustitiam æquitatemque spectantia continet, quibus mandatum de vindicta speciali aduersus Amalecitas exercenda subiicitur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XXV.

1. Quia sine iudiciis & delictorum pœnis, humana societas salua cōsistere nō potest. Ideo præcipit deus vt iudicia æqua, iusta & incorrupta sint, & secundū controuersiaē discutiendæ naturam diiudicent, vt & insons liberetur, & iusta scelerū fiat executio, sic tamen vt humanitati ac misericordiæ locus sit, ne inter iudices regnet insatiabilis sæuæ tyrannidis crudelitas. Addit propterea, quadragenarium non excedas numerū in puniendo.

2. Nec bestias nec homines laborantes vult Deus merito frustrari præmio, nec quenq̃ ex alieno labore ociosum viuere, qui vitam humanam & omnium viuentium instituit vt labore

Caput. xxv.

labore conueniente victum sibi singula comparent.

Confusione & ignominia digni existunt quicunq; honestum reipublicæ in qua viuunt statum tueri ac conseruare non student, quiq; miseris ac desolatis proximis subuenire recusant, & qui erga amicos etiam mortuos, nullum humanitatis aut charitatis affectum habent, vt eorum bonum nomen, & honesta fama illis etiam mortuis conseruetur. Sed videmus plurimos, qui hominis nomine non sunt digni, quorum sæuitia & crudelitas tanta est, vt nec viuus nec mortuis parcant. Et doleo tales inter christianos reperiri, cum gentiles ab hoc vitio maxime abhorrerint. Celebratur Agesilai Lacedæmoniorum regis verè regium factum, quod noluerit Lysandri defuncti improbitatem militibus aperire, Indecorum esse iudicans & inhumanum, cum defuncto similitudinem exercere. Plutharcus. Sed reuera non mortuos lædunt suis conuiciis, propriam animi maliciam potius detegunt. Qui enim cum defunctis non conueniunt, cum iis minime conuenient, quorum consuetudine vtuntur. Vult igitur Deus nos proximum viuentem officiis nostris iuuare, ipsiusq; famam post mortem etiam in quantum possumus integram inuiolatamq; retinere.

3.

Quando habitauerint fratres

Agesilai Lacedæmoniorum regis factum.

Plutharchus

G.iii.

Quo-

In Deuteronomii

**Attendite
papistæ.**

**Lutheri
mors pla-
cidissima.**

**Latomus
Louanensis.**

Quomodo autem ante iustum dei tribunal cōparebunt scelerati papistæ, qui non solum impudentissimis mendaciis & ministros verbi & sanctam religionem proscindunt, verū etiam in summos viros debacchantur, quorū animæ in sinu Abrahamæ requiescunt. Nescio quid in morte reuerendi patris sanctissimæ memoriæ Martini Lutheri, horrendi accidisse mentiuntur, ipsumq; penē de misericordia dei desperasse. Cum, quam pia & placida fuerit ipsius ex hac vita commigratio, plurimorum & doctissimorum ac fide dignissimorū virorū scriptis cōpobratum ac declaratū sit. In mediis anxietatibus & morbi doloribus, ac cū animā exhalaret, hanc dulcissimā vocē sæpius repetiit. In manus tuas domine commendo spiritum meum, redemisti me domine deus veritatis. Num hæc desperantis vox erat? Num similiis horrendis eiulatibus Latomi Louanensis sophistæ, qui contra conscientiam, veritatis doctrinā oppugnavit. Sed perunestæ papistarū animæ parenti suo diabolo deuouentur, cū Lutheri, crucigeri, Hussi, Hieronimi pragensis sanctissimi spiritus & omniū piorū animæ, æterna beatitudine per Christū parta fruuntur.

4. Cum præsens mortalium vita, cōmutationibus carere non possit, quibus rerum necessariarum vsus cōmunicatur, mandatum dei est, & ius naturæ requirit, vt inter cōmutātes seruetur

Caput. xxvi.

seruetur iusta proportionis æqualitas . Ita vt Proportio
æquale pro æquali reddatur, quam rationem arithmeti-
qui non seruant sed suis cōmodis cū proxi- ca in iusti-
morum damno student , & contra mandatū tia cōmu-
dei peccant, & legem naturæ violant, & pro- tatiua re-
ximos iniuria afficiunt, quam iniustitiā deus quiritur.
& damnat & multipliciter punit.

Enormia tyrannorum & crudelium homi 5.
num flagitia, quæ deus non statim punit, sed
vel ignorare vel dissimulare videtur, etsi tar-
de, seuerè tamen vlscitur: Cum enim peccans Iob. 24.
tibus spacium resipiscendi concedit, & illi Prouer. 18.
eo ad superbiam contra deum abutuntur, &
peccata peccatis accumulunt, grauiore reatu
se obnoxios reddūt, donec iusto dei iudicio
grauius puniantur . Id quod præsentī Ama-
lecitarum exemplo declaratur.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPI- TIS XXVI.

Capite xxvj, præscribitur qua religione,
quoue ritu, atq; in quem finem primitiæ &
decimæ deo offerri debeant. Deinde refrica-
tur fœdus quod inter deum & populum in
monte Synai ictum fuerat.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XXVI.

Opera & beneficia dei cū confessione lau-
dis, & animi gratitudine cōmemoranda sūt,
quo officio colitur deus, exercetur fides, ac-
cenditur charitas, memoria beneficiorū dei

G.v.

con.

In Deuteronomi

conseruatur, & præmia cōtingūt diuinis promissionib⁹ annexa p gratiā, gratis, vitāturq³ supplicia ingratis & impiis imminētia. De quo officio pie ac diligenter præstando, lex, prophetæ, psalmi, & vniuersa deniq³ scriptura accuratissime concionantur.

2. Gratitude autem erga deū iis officiis atq³ operibus, quæ deus sua lege requirit exercenda est, nō superstitiosis hominū traditionib⁹ aut excogitatis sine mādato dei operib⁹, quæ ad verum dei cultum non pertinent. Esa. 29. Math. 15. Deutero. 15.

3. Cōmendat iterū israeliticis suæ doctrinæ ministros deus, vt eos alant, & præmium laborum grati reddant. Præcipit etiam vt aduenæ & pauperi suis facultatib⁹ succurrant.

4. Ratio & norma implendi legem in hoc capite præscribitur: vt videlicet purissima ac sincera cordis & totius animi dilectione opera præstita illustrentur, qua deficiente, legi, operib⁹ vtpote imperfectis satisfieri nō potest. Quæ perfectio cum in hac vita non acquiritur nullus legis iustitia, sed Christi gratuita misericordia suam iustitiam cōmunicanti, iustificatur.

5. Omnium hominum finis principalis est Dei gloria, quam per ipsos propagari vult. Demus igitur operam, vt nomen ipsius sacrosanctū veris laudib⁹ colatur, & vt omnes actiones nostræ in hunc finē dirigantur, sic fiet

Caput. xxvii.

fiet vt gloria dei per nos quam latissimè spargatur, & nostræ salutis prospiciatur.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXVII.

Ad conseruandā atq; inculcandā legis memoriā, mandatur insculpi altari lapideo decalogus mandatorū dei, quēadmodū in hoc Deuteronomio explicatur. Deinde inuitatur populus ad legis obseruantia diuinis benedictionib⁹ quib⁹, bona cū imprecantur tum pmittuntur obtemperantibus, postea vero execrationibus quæ sceleratis & flagitiosis hominibus accidunt.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS. XXVII.

Hæc frequens & seria legis diuinæ inculcatio requirit perpetuā ipsius memoriā, vt lex ipsa opere impleatur Inquit enim: et memores sint mādatorū ipsius ad faciendū ea: Memoria enim & recordatio legis, quā nulla sequitur obediētia inutilis est & pœnā meretur iuxta illud. Seruus sciens voluntatē dñi Luce. 2. sui & nō faciens eā, vapulabit plagis multis. Item Iacobus inquit, scienti bonū facere, & Iacobus. 4 non facienti, peccatum est illi.

Informium saxorum duricies, cordis humani duriciem, id est, proteruitatem ac rebellionem aduersus sacram dei legem significat, quæ impedit quo minus lex amari, aut locum in corde reperire possit.

Doncc

In Deuteronomii

Donec cor ipsū seria pœnitentia cōtritum, ac spiritus diuini gratia accedente p̄fusū, moleſcat, vt lex digito dei inscribi possit. Id quod per prophetā dñs se facturū p̄mittit. Auferā cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor carneū, & spiritū meū ponā in medio vestri. Item, dabo legē meā in visceribus corū, & in corde corū scribā ea. Atq; id est quod David petit, Psal. 5. Cor mundum crea in me deus. Hortatur etiā David, Psal. 94. vt tempestiue flectant corda, & deo cēdant ac obtemperēt. Hodie si vocem eius audieritis nolite obdurare corda vestra. Durities enim cordis p̄uocat ultionē dei, Eccle. 3. Cor durū male habebit in nouissimo. Sic Iohelis 2, dicitur. Scindite corda vestra & non vestimenta vestra.

3. Deus, vt pater, benedictionibus ac bonorū promissionibus ad obedientiā allicit, & vt iudex maledictionū & pœnarū cōminatione a peccatis & inobedientia absterret: ac veluti bona p̄missa & benedictionū copiam, legi suæ adiunctam, non pro operum dignitate sed pro gratuita clementia ac bonitate supra omne humanum meritum, largitur. Sic mala & horribilium maledictionū fulmina proponit, non quod piorū cupiat interitū & damnationē, sed vt pii & impii, terroribus, minis, & metu perculsi discāt declinare a malo, abhorre & detestare peccatū, & bonū facere, quod etiamsi imperfectū est, p̄fectionis tamen

Caput. xxviii.

tamen disciplinæ initium esse solet in fidelibus, quod per christi perfectionē nobis imputatā penitus perficitur & absoluitur.

Etsi lex sacra dei, omnis iustitiæ & omniū honestarū virtutum, internæ & externæ obedientiæ, norma sit perfectissima, vitam & bona omnia observatoribus promittens. Quia tamen nō alia hominū obedientia impleri potest, quam plena, integra, perpetua & ex purissima totius cordis dilectione promanante, qualem nemo mortaliū præstare in hac nature corruptione potest. Idcirco neminem lex iustū pronunciat, nec de sua iustitia gloriari sinit. Sed omnes ad unū, maledictioni, morti, & iræ diuinæ subiicit, a quibus nemo aliter, quam per gratuitam gratiam Iesu Christi vera fide apprehensam, liberatur. Quemadmodum D. Paulus Gal. 3. copiose declarat: verissima igitur hæc est propositio. Sola fide nos iustificari absq; operib⁹ legis.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXVIII.

Caput hoc. xxviii. cum præcedenti coheret. Promissiones enim bonorū & cōnationes poenarum propter scelera commemorat.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XXVIII.

Quamvis multa & magna p̄mia lege promittuntur, ea tamen nemo mortaliū certo, vel tanq̄ meritū expectare potest, ppter in-
uiolabi-

In Deuteronomii

Deute. 9.

violabilem conditionem legi additam, cui nemo in hac ingenti naturae infirmitate satisfacit. Quam ob causam, nec iustitia, nec salus, nec vita aeterna ulli per legem contigit, id quod libri huius cap. 9 declaratur, non propter iustitias tuas. Haec ideo saepius inculco, quia scriptura humanis meritis omne pondus detrahit, nec quidquam ad salutem valere affirmat, nisi accedat meritum Christi quo nos iusti reddimur, & qualiscunque obedientia nostra in hac mortalitate absoluitur.

2. Quam fit perniciosum peccare, quamque graue sub lege esse praesens caput manifeste indicat, cum omnes quomodocunque legem violantes horrendis malis ac maledictionibus subiiciantur, a quibus neque per naturam quae corrupta est, nec per legem quae nimis seuera est, sed per gratuitam tantum gratiam quae in Christo Iesu nobis offertur: omnes liberantur.

3. Multiplicia haec mala cum temporalia, tum aeterna, idcirco proposita sunt, ut ad resipiscenciam, obedientiam, & ad querendam mediatoris gratiam peccantes compellant. Non tamen omnia singulis, sed vniuersa toti peccantium multitudini imminent atque incumbunt, ut pro iustissimo dei iudicio singuli suam partem vel in praesenti vel in futura vita perferant. Nisi resipiscences per fidem Iesu Christi a reatu & damnatione liberentur.

4. Inter supplicia, & poenas omnes, quae vel
nunc

Caput. xxviii.

nunc accidūt, vel in futura vita expectantur, nullum grauius esse potest angustia & tormento malæ & desperantis conscientia, de qua & hoc loco Moyles, & Esaias sæpe & Esai. 8. christus dominus in euangelio sub diuersa- Math. 9. 13. rum rerum Metaphoris concionatur.

Sed pœnarū genera diligenter cōsideranda sunt. Aliis enim pœnis pii, aliis impii affliguntur, & in diuersos fines. impii enim & scelerati cū tormenta sentiūt, nesciūt vel quis vel quā ob causā supplicia infligantur. Etsi interdū se peccasse agnoscūt, tamen liberatorē nō querūt, sed in scelerib⁹ pmanentes varia suppliciorū genera accumulāt, donec eos zelus dñi consumat ppter peccata: Pii vero certo statuunt reatū p gratiā ablatū esse, remanere tamē interdū pœnas, quæ nō tam ppter peccata infligūtur, quam vt suæ infirmitatis admoneantur, nec quicq̃ suis viribus tribuant sed misericordiæ dei fidere discant, tum vt in his calamitatibus fides exerceatur quæ vt in rebus maxime aduersis grauius premitur, ita p̃peris penitus euanescit. Præterea calamitatibus opprimuntur pii, vt fiant conformes dño suo & liberatori, vt quemadmodū ipse æterni dei patris potentia resuscitatus, superata morte, diabolo, mundo, cœlos ascendit, & regnat vna cū patre & spiritu sancto verus & immortalis deus: ita & pii per ipsum æternis premiis & vita ornentur.

Propter

In Deuteronomiū

Propter has causas ecclesia in hoc mūdo militans, variis calamitatib⁹ est oppressa: quem admodū Dauidis peccatū ostendit, quo quidem sublato grauis tamen pœna remanet, ut sciret magnā adhuc remanere infirmitatem, nec propter suas virtutes aut merita se liberatum fuisse.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXIX.

Repetita lege & cōmemoratis in genere operib⁹ ac beneficiis diuinis, in hoc capite renouatur veteris testamēti pactū, quod in horeb pri⁹ ictū fuerat: ut diuinę misericordię ac paternę bonitatis nūq̃ subrepet obliuio: cōmemorantur ergo prēmia quibus seruantes pactum remunerandi sunt, & pœnæ quibus transgressores afficiendi sunt.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES XXIX CAPITIS

1. Dona & beneficia domini sedulo, & gratis pectoribus recolenda sunt, quę sicut conferuntur immeritis, sic auferūtur ingratis. Nō est enim dignus dandis qui non est gratus de datis, ut ait Bernardus.
- D. Barnardus.

2. Externa verbi prædicatio additis etiam miraculis, quamuis multis ac magnis, non ædificat auditores, aut mentem ad credendum inflamat nisi adsit internus animarū doctor spiritus sanctus, suagratiā perfundens corda, & illustrās internos oculos, ut verbi cœlestis lucem

Cap. xxx.

Lucā recipere valeāt, quā mēis illustrationē sās
cti sibi & aliis serio cōprecātur. Psal. 118. Eph. 1.

Psal. 118.

Eph. 1.

Si vetus illud & imperfectū cū veteris testa-
menti populo scēdus initū, tam sancte de⁹ ser-
uari voluit, vt transgressoribus horrendas pœ-
nas minitatus sit. Quāto magis vult inuiolatū
seruari prēstantius & pfectius noui testamenti
pactū, quod cū populo Melsiæ inire dignat⁹ est
Vt credentes in filiū habeant remissionē pec-
catorū & vitā æternā. Quod quo melius est, eo
magis ipsius transgressores rei fiunt, æternæ
mortis & damnationis, vt Epistola ad Hebreos
cap. 10. & 12. manifeste docet.

Fellis & absynthii amaritudo gustui ingrata,
significat nihil tam deo displicere quā peccatū
cui⁹ abolendi causa fili⁹ dei amarissimū passio-
nis calicē bibere voluit, & mirratū vinū felle &
aceto potare, ne nos vel mortis acerbitatē, vel
immensam dei patris iram experiremur.

Quum peccatorū diuersi sint gradus & varia
genera. Etsi quēlibet graua sūt ac pernicio-
sa: ea tamē omniū grauissima ac perniciosissima,
sunt reputanda, quę a securis, cōtemptrorib⁹ &
ex libidine peccandi & certo proposito fiunt.
Ebrii enim & onusti peccatis, peccandi studiū
non excutiant, sed induūt, nō minuūt, sed au-
gent, gaudentes cū male fecerint. 1. Thes. 2.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPI-

1. Thes. 2.

TIS XXX.

Capite xxx. primū insinuat futura populi

H. i.

ruina

In Deuteronomii

ruina in peccatū, & p̄mittitur p̄nitētib⁹ venia p̄ diuinā misericordiā: Deinde cordis humani purificatio, vnde & qualis sit quidue patriat describitur: Postea quā sit humanæ menti vicina & quadā affinitate cōiūcta, lex diuina, vt nullā ex ignoratiæ p̄textu excusationē habeat homo, declaratur. Postremo, graui cōtestatione annexa, p̄missiones denuo & minæ legales repetuntur, qua commemoratione populus ad obedientiam prouocatur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES XXX CAPITIS.

- I. Ideo p̄dicat deus mala peccantib⁹ euentura, vt p̄narū metu p̄moti seria p̄nitentia diuinā vindictā p̄occupent, tum vt iustitiæ diuinæ cōtemptores nullā habeant suæ contumaciæ excusationē: vt domin⁹ apud Hieremiā fusius exponit cap. 18. repente loquar &c. Qui vero beneficiorū Dei multitudiue ac magnitudine nō p̄mouentur vt resipiscant: p̄narū acerbitate erudiuntur, vt ad percutientē reuertantur, qui beneficientē contēpserant: Ideo dicit Esa. Sola vexatio intellectū dabit. Item, in angustia requisierunt te,

Hier. 18.

2. tametsi graua hominū peccata, nihil aliud mereantur quā æternā irā dei & p̄ditionē: Ex ineffabili tamē & gratuita misericordia de⁹ resipiscentibus veniā & cōdonationē p̄mittit ac offert. Nō enim de⁹ peccatoris morte delectatur. Ac veluti iusto iudicio peccatib⁹ varia calamita-

Caput. xxx.

laminatum genera immittit, sic verè poenitentibus ex sola misericordia, bona & beneficia corporalia & æterna cumulate largitur.

3. Etsi externā morū & operū honestatē corā hominib⁹ splendentem, ppria industria parare possumus: cordis tamen iustitiā & internā puritatē quā deus requirit nemo per se acquirere aut cōservare potest: Internæ enim puritatis & veræ iustitiæ author de⁹ est. Id quod cordis circūcisione spirituali indicatur. Item, Christ⁹ in- Ioh. 15. quit, sine me nihil potestis facere.

4. Tam clare suā legē deus ac volūtatē humano generi patefieri voluit. Vt nemo dū peccat aut deū cōtemnit, vllā ab ignorātia excusationem habere possit. Eamq; non solum Iudæis, verumetiam Gentibus, innotescere.

De Iudæis enim loquitur Psalmus, 147: Annunciat verba sua Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. De gentibus vero ait Paulus Rom. 1. Rom. 1. Quod de deo cognosci potest, manifestū est in illis, nā deus illis manifestavit, adeo ut sint inexcusabiles. Item, cap. 2. Gentes legem non habentes sibi ipsi sunt lex dum ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.

5. Vocē vero euāgelii in vniuersū orbē spargi voluit, quā immēsa misericordia & agnosceretur & eā sibi applicare pii possēt: et quāuis sēp a mūdi initio, euāgelii ministeriū cōservauit. In his tamen postremis temporib⁹ misso filio multo illustrius reddidit, & ablegatis in totū mundum
H. ii.

In Deuteronomio

mundum apostoli doceri, & tractari voluit, ut Paulus Col. 1. testatur, & oraculo ex Psalmis de sumpto declarat Rom. 1. 10. An non inquit audierunt, equidem in omnem terram exiuit sonus eorum.

Moyſes igitur omnem ignorantiam diuinæ voluntatis pretextum adimit, ut si pereant sua culpa non deo approbante vel impellente periisse sciant. De duplici circumcissione, cordis v3 & corporis vel interna & externa, vide annotationes capituli, 10. huius libri, &c.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXXI.

Absoluta legis repetitione, & proposito tam benedictionum quam maledictionum catalogo, ac in vniuersum consummato Mosaici ministerii officio, valedicit populo Moyſes. Primum quidem fuisse decessum predicans, ne populus ductore suo destitutus, de terra promissa acquirenda dubitaret: Iehosua suum in locum substituendum indicat, qui eos in terra promissionis introducat, eamque forte populo diuidat. Deinde Deuteronomium diligenter populo commendat Moyſes, & hortatur ne aliam legem aut predicationes quamuis verisimiles amplectatur. tertio inaugurat Iehosua dux populi, & iterum Moyſes de futura defectione, & casu populum premonet.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XXXI.

1. Fides piorum sic tota pendet a voluntate dei, ut dura & aduersa animo sedato & patienti ferant
Nec

Caput. xxxi.

Nec diuinæ ipsius voluntati contumaciter repugnent. Quemadmodum seruus domini Moyses hoc loco, & terra promissa frustrari, & mortem oppetere quā placidissimè sustinuit. Sic & David regno pelli & in exilium mitti, vivere aut mori deo iubente non abnuit. Filius etiam dei, æterni dei patris voluntati se subiecit, factus ei obediens in omnib⁹: Diuus quoq; Paulus de se ait, Act. 20. & 21. se nō solū paratū ligari pro fide, sed etiā mori: quæ obediendi promptitudo veræ & synceræ fidei indicium est certissimum.

Acto. 20. 21

Sicut p̄sente, & humanā infirmitatē adiuuāte diuina virtute, nulla vis aduertaria metuēda est: Sic p̄sentibus vel vniuersis mūdi p̄sidiis soli deo fidendū, & cū cōfidenti diuini auxilii mediis cōcessis vrēdū est, ne vel gloria deo detrahatur, vel fiducia animi in creaturas collocetur iuxta grauissimā dñi cōcionē apud Hieremiā cap. 17. Maledictus homo qui confidit in homine & ponit carnem brachium suum.

Hiere. 17.

Itaq; constituitur dux populi Iehosua, nō vt in ipsi⁹ virtute aut p̄sidiōrū magnitudine fidat: Sed vt a dei benignitate p̄speros successus & celebres victorias, Deo per ipsum operante expectent.

3.

Legis diuinæ doctrina nequāq; in ecclesia fidelium negligenda est: quā idcirco de⁹ omnib⁹ verbi ministris cōmendat, vt illorū opera p̄petuo sonet & audiat, vt sit in testimoniū cōtra

4.

In Deuteronomii

re id peccatores suæ pmeritz damnationis cō-
 uincat, & ppter transgressionē aternas pœnas
 denūciat: tum vt perpetua memoria cōseruari
 & ad omnē posteritatē ppagari possit, ne vel
 cōmentitia colendi numinis ratio cōtra legem
 & verbū dei, in ecclesia vera subrepat. peccāt igi
Antinomi. rur Antinomi qui legis p̄dicationem tanq̄ non
 necessariā ex ecclesia, tollere moluntur. &c.
 Quam intollerabilis sit pœna, diuinæ cogni-
 tionis priuatio, quæ idololatriā & humanorū
 ingeniorū somnia cōsequitur, declarat in Esaia
 dñs cap. 26. 29. 59. & christus ioanis, 3. ac Paulus
 2. thessa. 2, indicat. Hanc diuinæ bonitatis pri-
 uationē imprecatur hostib⁹ suis David: obscus-
 rentur oculi eorum ne videant: & in concionib⁹
 bus domini hæc horribilium tenebrarum Mes-
 taphora proponitur. Math. 8. & 22.

Esa. 26.
 29. 59.
 Iohn. 3.
 2. thessa. 2.

Math. 8. 22

S Y M M A T I S D I S P O S I T I O C A P I- T I S X X X I I.

Prima pars cōtinet canticū Moyſis ſerui dei,
 quod mandāte dño ſcripſit, & filiis iſrael ediſ-
 cendū ac p̄etua memoria retinendū tradidit.
 Secūda vero, cōtinet Moyſis ad populū adhor-
 rationē, qua ad pietatē eū excitat & obedi-
 tiā deo ſuo p̄ſtandam. Tertia pars, cōmemorat
 mandatū Moyſi datū, vt aſcendens in montem
 terram promiſſam conſpiceret, & deinde ani-
 mam ſuam deo redderet.

C A N T I C I D I S P O S I T I O.

Carmen hoc totū ſere p̄pheticū eſt cōtinens
 vaticinium

Caput. xxxii.

vaticiniū futuræ defectionis populi iudaici in inobedientiā, impietatem, ingratiitudinē & diuini numinis cōtemptū, ppter quæ scelera omnis generis mala merito sensuri, & in maximas calamitates incursuri erant. Quæ omnia idcirco prænunciata, & hoc solenni carmine cōmendata fuere, vt & pii præmoniti cauerent ne in tantorū malorū Barathrum inciderent, & impii nullam suæ perditionis excusationem inuenirent. Pertinet igitur hoc Moyſis canticū, non tantum ad Iudæorū synagogam, sed ad ecclesiam omnium temporum: vt & perfidi diuinis cōminationibus ac suis sceleribus abstercantur, ac hypochritæ penitus confundantur inemendabiles, & pii aliorū exemplo admoniti imminentes pœnas subterfugiant.

Esa. 8.

Math. 9.13

Propositio cantici hæc est: populus stultus, insipiens & ingratus, deū modis omnibus optimum & omnipotentem, benefactorē & liberatorem deserens & ad horrendā idololatriam & impietatem spontanea peruersitate declinās, omni pœnarū ac calamitatū genere affligendus ac merito puniendus est. Vt ex hominum memoria exterminetur, cum tamē pii deo seruientes, misericordiam, gratiam ac fauorem apud deum consecuturi sint. &c.

Audite cœli quæ loquor) omnes creaturas in testimonium vocat, vt non solū se diuino verbo merito condemnatos esse scirent impii, verum etiā de sua iniquitate admonerentur, cum,

rerum

In Deuteronomii

rerum naturam aut creaturas aspicerent, quæ omnia hominis causa sunt condita & diuinitus conseruata. &c.

SUMMA ET DISPOSITIO CAPITIS XXXIII.

Benedicit Moyses iamiam moriturus populo dei, quemadmodum sancti patres congregatis liberis suis per benedictionem omnia fœlicia cōprecabantur. Quod vero Iacob aliquot maledicit ex filiis suis Genes. 49, significat eos præter pœnas & maledictionem nihil promeruisse: Quod autem Moyses cunctis tribubus benedicit, indicat per gratiam lege dispensata nos benedictionem consequi.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES CAPITIS XXXIII.

Quos Deus ad ministerium verbi sui vocauit, & in aliorum gubernationem in repub. constituit, hos oportet sincera dilectione sua fidei concreditos prosequi, illos deo cōmendare, & magnam pro iis sollicitudinem gerere, etsi indigni, molesti, & ingrati sint: id quod monetur exemplo Moysis, omnia prospera & fœlicia populo comprecantis. Sic ardentibus votis discipulos suos & totam ecclesiam filius æterni dei patris ante mortem suam deo patri commendauit. Quod omnes pii ecclesiarum & rerumpub. moderatores imitari debent. &c.

Vniuersæ Moysis aliorumq; prophetarum prædictiones de Iudaici populi regno, sacerdotio

Caput. xxxi.

dotio & successu, in promissū humani generis liberatorē Messyam semper respexerunt, cuius virtute & fiducia omnes benedictiones & promissiones legales consequimur. Erat autē gens iudaica multis diuinis benedictionibus & ceremoniarū ritibus ornata, vt certo cōstaret ex qua gente oriretur mundi redemptor, & quo tempore hic saluator prodiret, qui a principio mundi promissus erat, quando videlicet imperium iudaicum ad interitum vergebat.

CAPITIS VLTIMI DIS- POSITIO.

Vltimum huius libri caput, siue ab ipso Moyse, siue a Iosua, aut Eleazaro, aut Efra scriptum & operi huic adiunctum, cōmemorat, primū sanctissimi hominis dei obedientiam, qui mandante domino in montem fatalem cōscendit terram patribus promissam illinc conspexit, & mortē hanc corporālē, diuinæ se voluntati submitbens, obiit. Deinde occulta defuncti corporis sepultura, ac populi plactus referuntur. Tertio, Iosue ducis a deo constituti successio describitur, prophetam tamen Moyse similem in populo surrexisse negatur.

LOCI ALIQVOT INSIGNIORES HVIVS CAPITIS.

Siue viuendū, siue moriendū sit, voluntati dei prompte & incontanter obtemperandū est, exemplo sanctissimi hominis dei, Moyse.

Idcirco deus sanctum Moysen, & extra cœtū

I. i. filiorum

In Deuteronomiū

filiū Israel mori, & mortuū incognito loco sepeliri voluit, ne vel inconstans populus idolatriæ occasionem haberet, vel sancti viri dei corpore ad impiam superstitionem abuteretur. Non enim mortuum seruire voluit impietati, qui dum viueret totus pietati ac voluntati diuinæ consecratus erat.

Magnus & fidelissimus in domo dñi Moyses neminē in toto illo veterū prophetarū choro vel parem vel superiorem habuit, cuius alii omnes discipuli & interpretes fuerunt, verus autē ille propheta in quem & moyses & omnes prophete respexerūt, per omnia moysi similis secundum carnem, maiestate autem longe maior est, & ab hoc moyses & quotquot fuerunt prophete superantur.

Cui æterno Dei filio cum patre & spiritu sancto, sit omnis gloria & honor in secula seculorum. Amen.

FINIS.

Christiano lectori.

I Repserunt quædam inter imprimendū errata, quæ cum leuiora sint, ea tibi christiane lector corrigenda reliquimus, sperantes te & hæc errata, & nostram qualemcūq; in promouenda omnipotentis dei gloria, industriam, boni consulturum.

V A L E.

GVLIEL.

MI FVLCO-

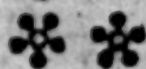
nis Angli, ad Episto-

lam Stanislai Hofy Var-

mienſis Episcopi, de ex-

presso Dei verbo.

Responsio

¶ Londini, per

Henricum Middle-

tonum, pro Georgio

Bishop.

Anno. 1578.